

GÈNERE, VIOLÈNCIA I SEXUALITAT

UN ESTUDI QUANTITATIU EN ADOLESCENTS I UNA REVISIÓ BIBLIOGRÀFICA

Concepció Garriga i Setó (cgarriaga@ilimit.es)

“La consecució de la finalitat biològica ha estat confiada a l’agressió de l’home i feta independent en certa mesura del consentiment de la dona”

Sigmund FREUD “La feminitat” (1932)

1. ESTUDI QUANTITATIU EN ADOLESCENTS

Introducció

Amb motiu de redactar la tesina final d’un màster de sexologia vaig portar a terme un treball de recerca i una revisió bibliogràfica dins del marc psicoanalític. Els resultats obtinguts van ser tan significatius que em vaig engrescar a fer-ne el present resum.

Darrerament m’he dedicat a l’estudi de l’adolescència¹. És en aquesta etapa evolutiva en la que he centrat la recerca que presento. Perquè a tota la literatura que consulto aquest període és reconegut com a crític per les conseqüències psicològiques que se’n deriven cara a la construcció de la personalitat adulta; perquè he atès algunes noies adolescents a la meua consulta que m’han esperonat a la reflexió²; i perquè un dels articles que vaig llegir esmentava un estudi portat a terme a l’estat de Minnesota que s’havia administrat a 36.240 adolescents.

Vaig intentar aconseguir el qüestionari de Minnesota per la part experimental, amb la idea de tenir una població de contrast pels resultats que pogués obtenir aquí. En no rebre resposta dels autors vaig haver de recórrer a una altra solució.

Estant en aquest *impasse* em va caure a les mans la referència al volum “Handbook of Sexuality-Related Measures”³. El manual no contenia el qüestionari que estava cercant, però n’hi havia molts altres, un dels quals em va semblar molt adequat i el vaig traduir. La solució va venir d’Austràlia.

Així vaig poder portar a terme el treball experimental que em proposava. Va consistir en una mostra de 522 estudiants de secundària de Terrassa, de quatre centres públics i dos de privats. Els vaig passar l’“Inventari Revisat d’Actituds vers la Sexualitat”⁴, un qüestionari que mesura tres factors: actituds vers la coacció i la violència sexual (en endavant C i V); actituds vers la sexualitat (S) i actituds vers el gènere (G). El factor que mesura amb més potència és el que fa referència a la coacció i violència sexual, que és sobre el que em centraré.

A l’hora de puntuar vaig introduir algunes modificacions respecte al mètode que utilitzen les autores. Vaig modificar el nombre d’ítems inclosos a cada factor. De manera que vaig afegir els 1, 10, i 21 als que les autores proposen pel factor C i V, amb 12 preguntes a l’original (quinze en la meua versió). La segona mesura és la relativa a la sexualitat, que, per a mi, no està gaire ben desenvolupada, amb 8 preguntes a l’original (10 en la meua versió), i pel que fa a la mesura del gènere, jo la desconsideraria, ja que només hi ha cinc preguntes que s’hi refereixen, de les quals jo en desconsidero dues, de manera que en queden només.

Metodologia:

Administro els inventaris, o bé personalment, o bé mitjançant la col·laboració de professors amics i amigues que tinc als diferents centres de secundària. El centres són:

¹ En el 2n Congrés Europeu d’Anàlisi Bionergètica (Sitges, Octubre 1999) hi vaig presentar una ponència que vaig titular “El cuerpo en la construcción de la subjetividad femenina. La adolescencia periodo crítico para la consolidación de la sexualidad femenina. Implicaciones para la clínica”.

² En el Fulls Informatius nos. 127 i 128 del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya, de juliol i setembre del 2000 hi ha publicats dos articles meus que s’hi refereixen: “Moltes noies pateixen un malestar psicològic callat” i “El malestar psicològic de les noies adolescents”.

³ DAVIS, C. M., YARBER, W. L., BAUSERMAN, R. SCHREER, G. & DAVIS, S. L. Handbook of Sexuality-Related Measures. London: Sage Publications, 1998, 592 p. ISBN 0-8039-7111-7.

⁴ Pàgines 85 a 88 del llibre esmentat a la nota 3.

1. L IES 1. Un institut procedent de la FP, en la zona centre de la ciutat, amb un nivell socioeconòmic mitjà-mitjà. 58 questionaris passats.
2. L IES 2. Un institut de batxillerat amb una tradició d'anys. El passen les meves amigues i col·legues. N'obting 86 respostes d'alumnes de 4rt. i 1er. Nivell socioeconòmic mitjà-baix. Actualment acull un col·lectiu nombrós de magribins.
3. L IES M. Tinc un company que hi treballa. Total 38 respostes entre alumnes de 4rt. i 1er. Nivell socioeconòmic mitjà-alt.
4. L IES 3. Situat en un barri extrem de la ciutat. La directora és una amiga. Els passo jo mateixa. En recullo 146, en aquest cas obting respostes de tots els nivells que m'interessen: 4rt. 1er. i 2n. Nivell socioeconòmic mitjà-baix.
5. Centre 4. És un centre privat del centre. Una amiga hi treballa. Ella em passa el qüestionari a 4rt. I a 1er. Me'n retorna 37 de contestats. Nivell socioeconòmic alt-baix. Procedència dels estudiants: el comerç i les posicions laborals intermèdies.
6. Centre 5. És un centre privat del centre, però d'origen religiós, amb una tradició centenària. Nivell socioeconòmic alt-mitjà. Hi van els fills i les filles (des de fa pocs anys) de la burgesia industrial i professional de la ciutat. El cap d'estudis me'n torna 157 de respostes, de 1r.

En total rebo 522 qüestionaris contestats, dels quals n'he de rebutjar una certa quantitat en cada grup degut a que no han marcat a quin sexe pertanyen i aquesta és una variable crítica de la recerca. Molts tampoc contesten els estudis dels pares. Per no rebutjar tanta informació acabo fent un intent de classificació del nivell socioeconòmic dels centres en funció dels barris on estan situats, i de si són centres públics o privats.

Hipòtesis:

Variable edat: El qüestionari va dirigit al grup d'edat de 16 a 18 anys,. Finalment obting dades d'un rang més ampli, de 15 a 20.

Variable sexe: La meua hipòtesi és que hi haurà diferències en la manera d'afrontar els tres factors en funció del sexe, i en la direcció que els nois puntuaran més alt en els tres factors.

Variable context psicosocial; La meua hipòtesi és que hi haurà diferències en els tres factors, en direcció que puntuaran més baix els que tinguin un entorn psicosocial més ric.

Resultats i estadística:

	15h	15d	16h	16d	17h	17d	18h	18d	19h	19d	20h	20d	Reb.
IES1			20,66	11,62	25,33	11,75	19,75	12,66					
N			6	16	6	16	2	3					9
			? = 0.1		? = 0.005		? = 0.5						
IES2	14,91	12,79	23,4	11,02	30,85	14,86	17,25	11,33		2			
N	6	12	11	23	7	11	4	3		1			8
	? = 0.5		? = 0.025		? = 0.005		? = 0.4						
IESM	22,5	11,6	25,87	6,7	22,5	14,81	24						
N	6	5	8	* 5	5	8	3						3
	? = no		? = 0.001		? = 0.4								
IES3	26,54	16,52	24,91	16,5	22,14	11,87	15,75	11,6	16	14,5			
N	12	21	17	31	14	16	4	9	2	2			18
	? = 0.01		? = 0.025		? = 0.01		? = 0.2		? = no				
C. 4	31,5	17,5	32,35	18,22	24,5	19,4	28						
N	3	* 6	+ 10	* 9	+ 2	4	+ 1						2
	? = 0.005		? = 0.005		? = 0.4								
C. 5			23,21	15,8	32,09	13,15	31,85	12,25	21,66		34,5	18	
N			19	25	27	* 27	7	* 4	3		2	* 1	32
			? = 0.025		? = 0.001		? = 0.05				? = no		

? Puntuacions més altes nois *

? Puntuacions més altes noies +

? és el nivell de significació, obtingut mitjançant les proves "t"

Reb. Inventaris rebutjats

Per l'anàlisi estadística vaig fer les proves ⁵ de comparació de dues mitjanes observades en grups amb dades independents (mostres petites). Aquesta prova la vais aplicar únicament al factor Coacció i Violència (C i V).

En analitzar aquests resultats ens adonem de la major propensió dels nois, de totes les edats i de totes les categories socioeconòmiques, a tenir actituds favorables a la coacció i violència sexuals. Les puntuacions dels nois sempre són més altes que les de les noies, i la majoria de les vegades la diferència és estadísticament significativa. En alguns casos les puntuacions dels nois doblen les de les noies i, en un, les tripliquen.

Les puntuacions més altes en C i V les obtenen els nois de les classes més "benestants" de la mostra que corresponen a un centre privat religiós i a un centre privat concertat. Les noies amb puntuacions més altes en C i V són les que van a una escola privada concertada i les seves mares no tenen estudis ni treballen.

Les puntuacions més baixes les treuen les noies de IES M. Les mares d'aquestes noies tenen estudis i treballen. M és una població residencial dels voltants de la ciutat. Les famílies d'aquestes noies són menys convencionals que la resta de grups. Aquestes famílies proporcionen els models que es guarden més de la Coacció i Violència sexuals.

Puntuar alt en Coacció i Violència significa tenir un grau d'acceptació de creences com: "una noia no té dret a mostrar obertament els seus desigs sexuals", "el sexe és un dret dels nois", "el sexe d'una dona es pot comprar amb diners", o "les noies violades s'ho han buscat".

Consideracions de Masters, Johnson i Kolodny respecte a la sexualitat coercitiva

Masters, Johnson i Kolodny⁶ afirmen que la violació és la forma més evident i reconeguda de sexualitat coactiva, però que fins i tot aquesta pot ser "inconscient" tant pels perpetradors com per les mateixes víctimes. Presenten dades de 1988 a Estats Units que indiquen que, a nivell universitari, una de cada 10 noies és violada, i d'aquestes el 57% ho és en el context d'una cita. El 84% de les noies coneixia el violador (pg. 502). Aquestes violacions no acostumen a ser denunciades perquè les noies creuen que és culpa seva i els nois que és el seu rol. La prevenció d'aquest tipus de violacions depèn, sobretot, de la comunicació clara.

Quan algú està d'acord amb la frase: "Sovint una noia farà veure que no vol tenir relacions però en realitat espera que el noi la forci", pot ser que no en sigui conscient, però en realitat accepta la violació.

Les creences més extremes sobre la violació arriben a carregar a la dona la responsabilitat de la violació sexual que ha comès el violador. Segons aquesta teoria peregrina, la dona desitja "en secret" que la violin i gaudeix d'aquest acte (pg. 500). Una altra manera de justificar la violació és dient que la dona provoca per "excitar" els homes que, en certa mesura, en serien víctimes impotents.

Aquesta justificació no se sosté quan se sap que la majoria de les víctimes són dones d'edat o nenes preadolescents. De fet els violadors cerquen objectius que els semblin vulnerables. Així, la violació no és un acte sexual sinó una expressió de força, ràbia o sadisme que es manifesta a través l'agressió sexual (pg. 534).

Una altra conducta coactiva i agressiva és l'incest⁷. Irene Intevi⁸ ha escrit un llibre excel·lent sobre el tema, al que remeto. Aquí no hi entraré, només vull esmentar, com ja vaig fer a l'article ressenyat, que els abusos sexuals infantils o adults van en sèrie amb els abusos físics i els psíquics. L'assetjament sexual en el treball o a la universitat és un comportament coactiu i violent molt comú (pg. 534).

Causes de la sexualitat coactiva: els autors se les expliquen dient que vivim en una societat que ensenya i estimula les dones a ser víctimes de la coerció sexual i els homes a oprimir les dones. En general, diuen, es socialitza les dones per tal que siguin dependents i submises, i es programa els homes perquè es mostrin independents i agressius. Aquesta diferència constitueix el nucli de la victimització sexual, que és sobretot, un acte de força i de domini (pg. 533-534).

Segons aquests autors, al noi se li ensenya que li correspon el paper d'agressor. Des d'aquesta òptica és acceptable i fins i tot "viril" recórrer a l'engany i a la persuasió per seduir la seva presa. També se li fa

⁵ DOMÈNECH, J. M. Métodos estadísticos para la investigación en ciencias humanas. Barcelona: Herder, 1975, ISBN: 84-254-0981-0, pg. 211.

⁶ MASTERS, W. H., JOHNSON, V.E. & KOLODNY, R.C. La sexualidad humana. Barcelona: Grijalbo, 1995, 852 p. ISBN: 84-235-2567-6. Capítol 18, "Sexualidad coercitiva: las diversas formas de agresión sexual", pgs.498-536.

⁷ Vaig escriure un article sobre el tema al Full Informatiu núm. 129 (Octubre 2000), p. 3-5.

⁸ INTEVI, I. Abuso sexual infantil en las mejores familias. Buenos Aires: Granica, 1998, 329 p. ISBN: 950-641-252-9

arribar que, en el fons, les dones no saben el que volen, que quan diuen "ho" significa "potser" i quan diuen "potser" volen dir que "sí" (pg. 506). També és probable que senti comentaris com: "El que necessita aquesta noia/dona és un home que li doni una bona reboçada". Amb tot això no és estrany que el que un home entengui per ser un "bon amant" es transformi fàcilment en agressió sexual.

Mentre que a les noies se les ensenya a ser passives, seductores i afectades. No se les prepara per encarar-se amb l'agressió física sinó que se les ensenya a mostrar-se hipòcrites davant la sexualitat. Per tot això no està ben preparada per actuar contra l'agressivitat. Davant una amenaça física, sovint es queda psicològicament paralitzada. Després es pregunta què ha fet o deixat de fer, és a dir, se sent culpable del què ha passat enlloc d'emprendre una acció decidida. Aquesta vacil·lació acostuma a ser mal interpretada per un home.

Masters, Johnson i Kolodny conclouen que no hi ha solucions decisives per acabar amb el flagell de la coacció sexual, tot i que, del que es dedueix fins aquí, sostenen que caldria canviar la socialització del paper de gènere, que deixa les dones en situació de vulnerabilitat davant els abusos i agressions sexuals. També s'hauria entendre que és el que impulsa els homes a adoptar el paper d'agressor, llavors estarem en condicions de traçar estratègies afrontar el problema amb tota la seva magnitud.

En les pàgines següents veurem el què en diuen altres autors/es.

1. SEXUALITAT I IDENTITAT.

Aquest gran apartat del present treball el fonamentaré en les aportacions, sobretot d' "Ethel S. Person (1999)"⁹ En aquesta obra hi he trobat molt bones síntesis de les definicions actuals de sexe, gènere i sexualitat des del paradigma psicoanalític.

En primer lloc em fonamentaré en un treball ja antic, l'article de 1980 "La Sexualitat com a Pilar de la Identitat: Perspectives Psicoanalítiques" contingut en aquest llibre, on distingeix "sexe" de "sexualitat" de la següent manera:

Sexe

Per Person sexe es refereix a quatre sistemes de dades psicofisiològiques, separades però relacionades:

- 1) El sexe biològic, definit per sis característiques anatòmiques i fisiològiques: els cromosomes, les gònades, els genitals interns, els externs, les hormones i les característiques sexuals secundàries.
- 2) El gènere, compost d'un nucli d'identitat de gènere ("sóc dona", "sóc home"), la identitat del paper de gènere (el sentit de "sóc masculí" o "sóc femenina") i el comportament del paper de gènere.
- 3) El comportament sexual, obert o en fantasia, expressat tant en l'opció d'objecte com en la naturalesa de l'activitat. La paraula sexual es refereix gairebé exclusivament al comportament. I,
- 4) La reproducció.

Sexualitat

Seguint amb Person, l'estimulació sexual pot provenir de l'estimulació genital directa, tot i que sovint té lloc sense ella. Hi ha poc acord pel que fa a la font de la motivació sexual. Una teoria adequada de la motivació sexual. Una teoria sexual ha de donar compte tant del poder com de la plasticitat del sexe.

Person defineix la psicoanàlisi com el tipus de teoria que postula una seqüència del desenvolupament per la qual el sexe arriba a tenir una significació central en la personalitat; que ofereix flexibilitat i coherència per integrar la biologia amb la realitat social. Freud es va adonar que el plaer sensual és el factor comú de diferents experiències sexuals, tant infantils com adultes, no genitals com genitals, un plaer primari que prové de l'estimulació directa de les superfícies dèrmiques.

La contribució principal de Freud, segons Person, va ser la seva descoberta que la sexualitat infantil, no genital, estava en continuïtat emocional amb la sexualitat genital. Tant la capacitat pel plaer sensual com la manera d'elicitat-lo passen per un desenvolupament en etapes. Freud va elaborar la seva teoria de com el registre simbolitzant de les trobades interpersonals d'una persona afecta aquest desenvolupament. Per tant, la sexualitat sempre porta les connotacions afectives de les relacions primerenques.

Person argumenta que degut a que el plaer sensual és el vehicle de les relacions en el món real, la sexualitat expressa una enorme varietat de motivacions, amb predomini de les dependents o hostils. La

⁹ PERSON, E. S. The Sexual Century. London: Yale University Press, 1999, 387 p. ISBN: 0-300-07604-5.

sexualitat també pot ser utilitzada al servei d'estabilitzar el propi sentit d'un/a mateix/a, per apaivagar l'angoixa, o per restablir l'autoestima.

És més, degut a que la sensualitat sorgeix directament de les superfícies del cos que tenen també altres funcions, l'experiència sensual està, per la seva naturalesa, entrelligada simbòlicament amb activitats o objectius no sensuals. La força de la sexualitat existeix precisament perquè està lligada a altres motivacions.

La teoria psicoanalítica formula la manera com s'internalitza l'experiència del món, no només en la organització de la percepció i de les relacions afectives, sinó en la mateixa creació de la subjectivitat. També reconeix la internalització dels valors externs i les prohibicions en la formació del jo ideal i del superjo. Person aclareix que aquesta teoria sola no pot explicar la divisió del món en dos gèneres. Una divisió que té conseqüències tan profundes per la configuració del desig de l'individu.

Un cop establerta la possibilitat que la sexualitat degui més a la cultura que a la biologia, la tasca que Person es proposa és explicitar els mecanismes que fan que l'expressió de la sexualitat sigui crucial pel desenvolupament de la personalitat autònoma. Hem de considerar la seva funció en el desenvolupament de la personalitat, diu, i, sobretot, la relació entre la sexualitat i la consolidació de la identitat. En aquest context estarem en millors condicions per entendre les implicacions de la sexualitat inhibida de les dones¹⁰.

La funció i el valor de la sexualitat

Al nivell més simple, la funció de la sexualitat és obtenir descàrrega sexual o plaer o experimentar èxtasi. S'ha descrit l'òrgasme com a opi biològic, que ofereix alleujament de la tensió pregenital i genital, que enforteix el jo,... Però la funció de la sexualitat va més enllà, sosté Person.

1. L'autoestimulació a la infància proporciona plaer sensual. La capacitat de produir orgasmes a voluntat mitjançant la masturbació, proporciona un sentit d'autosuficiència i de poder a l'adolescent¹¹, el desenvolupament d'un sentit d'autonomia.
2. La sexualitat pot simbolitzar la unió amb la persona estimada; pot ser el vehicle primari de l'expressió d'intimitat en una cultura en la que hi ha moltes expressions físiques proscriutes. La sexualitat està entrellaçada amb les primeres relacions parentals i pot esdevenir el vehicle per l'expressió de l'amor, de l'hostilitat, o de la dependència.

El que ja no es pot donar per suposat és la primacia del desenvolupament sexual en la personalitat. La genitalitat i la competència orgàsmica no es correlacionen amb la maduresa personal general. En la psicoanàlisi hi segueix havent l'assumpció que la sexualitat està lligada a la identitat, que n'és el "nucli". Ho hem d'explicar.

Sexualitat i identitat

Person es recolza en Lichtenstein¹² per suggerir que tota gratificació libidinal durant el desenvolupament primerenc serveix a la mateixa funció que la que fa l'òrgasme més tard, i que "el nucli profund d'una persona que és completament ella mateixa depèn de l'afirmació de la convicció de la seva existència com una veritat incontrovertible". Creu que la sexualitat no procreativa serveix al propòsit evolutiu d'establir una "identitat primària". Lichtenstein continua dient que tant la identitat com la sexualitat són transformacions de la percepció de la criatura¹³ del seu ús instrumental de la mare. Quan la sexualitat juga un gran paper en la identitat és mitjançant l'estructura medidora del gènere.

El gènere

En el seu article de 1983 Person i Ovesey afirmen que hi ha acord contemporani en que la diferenciació de gènere és prefal·lica, habitualment irreversible als 18 mesos i completada als quatre anys i mig¹⁴. Aquesta diferenciació es desenvolupa d'acord amb la designació parental del sexe de la criatura. Aquesta autodesignació, definida com a "nucli de gènere" pot tenir components conscients i inconscients. (Ja ho veurem quan parlem de la definició de Dio Bleichmar).

¹⁰ No és només la sexualitat de les dones que està inhibida, a la pubertat té lloc una inhibició general que inclou, a més de repressió sexual, supressió de coneixements, i desconnexions, com mostren tant Gilligan, C. com Dio Bleichmar, i com jo mateixa he ressenyat en diferents treballs. Hi dedicaré un apartat.

¹¹ Aquí es refereix al noi adolescent. La noia es comporta d'una altra manera davant la masturbació.

¹² LICHTENSTEIN, H. "Identity and sexuality" New York: Jason Aronson, 1977, Citat per PERSON, E. S. En el llibre esmentat a la nota 9.

¹³ Sempre que sigui possible utilitzaré una paraula que inclogui els dos sexes. Quan no la trobi cercaré una altra solució segons el cas.

¹⁴ PERSON, E. S. & OVESEY, L. "Psychoanalytic Theories of Gender Identity" de 1983, dins el llibre esmentat a la nota 9.

En aquest treball Person i Ovesey anomenen "paper de la identitat de gènere" a: "totes aquelles coses que diu o fa una persona per mostrar que té l'estatus de noi o home, o noia o dona, respectivament. Inclou, però no està limitada a, la sexualitat en el sentit de l'erotisme".

El gènere juga un paper en la organització de l'estructura psíquica semblant a altres modalitats de cognició com l'espai, el temps, la causa-efecte i la diferenciació de l'altre/a.

El gènere ordena la sexualitat, substitueix el paradigma anterior, de Freud, que afirmava que la sexualitat ordena el gènere¹⁵. El gènere llança l'individu per un camí psicosexual particular. A més, la socialització en la passivitat o l'activitat, en la subordinació o l'autonomia, és decisiva per la manera com s'experimenta la sexualitat (sensualitat) i per les fantasies vinculades. Per tant, l'entrenament de gènere és el que modela la sexualitat, i no només el registre anterior de l'experiència sensual. La sexualitat, a la vegada, pot ser el pilar del gènere. En la mesura que la sexualitat és el component principal en el manteniment del gènere, és crucial per la identitat.

En aquest nou article afirmen: "la identitat de gènere normal sorgeix de l'assignació de sexe i de la criança. És no conflictiva i està construïda cognitivament i experiencial. La identitat del paper de gènere, per altra banda, tant el normal com l'aberrant, es forma a partir de relacions d'objecte discrepants, del cos, del jo i de la socialització. Representa un assoliment psicològic i està carregat de conflictes psicològics". (pg. 71)

"A la nostra cultura l'activitat sexual genital és una característica prominent en el manteniment del gènere masculí, però una característica variable en el gènere femení (pg. 43). "En els homes hi ha un lligam tan rígid entre l'expressió sexual i el gènere que la seva sexualitat sovint sembla impulsada més que alliberada" (pg. 40).

En un altre article de 1983¹⁶ matisa aquestes afirmacions i diu que "les pràctiques sexuals actuals han canviat. La sexualitat de les dones s'ha alliberat de dues maneres; a) sortint de la ignorància. Que el plaer sexual màxim a l'òrgasme depèn de l'estimulació clitoridiana adequada, i no és un resultat automàtic del coit heterosexual, va constituir una percepció crucial. Aquest coneixement ha permès a més dones que mai assolir satisfacció sexual. b) s'ha alliberat de la focalització exclusiva en les preferències dels homes i de la idea tradicional de la submissió de les dones en la relació". Acaba reconeixent la importància psicològica de la funció de l'òrgasme i afirmant (pg. 78): "Per tant, el comportament sexual alliberat entre les dones pot obrir noves potencialitats que, tot i que són de naturalesa sexual, transcendeixen allò sexual. L'assoliment sexual ha beneficiat gairebé inequívocament, no només proporcionant gratificació sexual sinó servint sovint com la pedra angular d'una major autoestima".

Per acabar l'apartat "gènere" encara hi vull afegir unes consideracions de Person de 1998¹⁷ "Actualment s'està tornant a avaluar el paper de la biologia en el nucli de la identitat de gènere, en part degut al resultat inesperat d'un dels casos de Money" (pg. 299). El cas John/Joan, -en que anys després de ser reassignat com a nena es va tornar a reassignar, ara com a home, adduint que al llarg del seu desenvolupament els seus interessos havien estat sempre masculins- sacseja la teoria que el nucli de la identitat de gènere sigui socialment "construïda"¹⁸. Com a resultat hi ha una reavaluació dels papers relatius de l'assignació sexual i la biologia (en particular de les hormones prenatales) en l'establiment del nucli de la identitat de gènere. De tota manera, "per la majoria dels pacients intersexuats, encara es creu que l'assignació de sexe és el determinant principal del nucli de la identitat de gènere" (pg. 300) tot i que Fausto-Sterling acaba proposant les mínimes intervencions quirúrgiques i hormonals, i que l'assignació es faci i se sostingui sobretot mitjançant criteris psicològics i psicoteràpia.

Actualment (Person, 1998) conceptualitzem el sexe biològic, el gènere i la sexualitat com a entitats separades però en interacció, cada una de les quals té les seves pròpies parts constituents.

Malgrat que les nostres convencions socials i les nostres percepcions conscients fan una divisió esmolada entre feminitat i masculinitat, els nostres nivells preconscious i inconscient de la ment, estan plètòrics de desigs, impulsos i fantasies que deriven de l'específica història del desenvolupament individual i de múltiples identificacions. Contra el que sembla ser "una expressió categòrica del gènere dicotòmic" hi ha per cada persona un interjoc complicat, amb múltiples capes de fantasies i identificacions, algunes de "femenines" i algunes de "masculines" (pg 301), cosa que també sosté Chodorow en el seu "Masculinities, Femininities, Sexualities. Freud and beyond", tot dient que "el sentit del *self* amb gènere és particular i

¹⁵ Aquest aclariment també el fa en el treball de 1983, l'article dedicat a la identitat de gènere

¹⁶ PERSON, E. S. "The Influence of Values in Psychoanalysis: The Case of Female Psychology" en el mateix llibre esmentat a la nota 9.

¹⁷ PERSON, E. S. "Some Mysteries of Gender: Rethinking Masculine Identifications in Heterosexual Women", 1998, dins el llibre citat a la nota 9.

¹⁸ Jo mateixa he traduït un article molt interessant que vaig obtenir de la revista "The Sciences": FAUSTO-STERLING, A. "The five sexes, revisited", dins The Sciences, Juliol/Agost 2000, pgs. 19-23.

creat individualment, és una fusió única de significat cultural amb un significat emocional personal que està lligat a la història psicobiogràfica individual de qualsevol persona" (pg. 91).

L "ímpromta" sexual

Ethel Person introdueix un concepte mitjançant el qual es relacionen sexualitat i identitat: la "ímpromta" sexual. La "ímpromta" és la signatura eròtica de l'individu. Significa que el potencial eròtic d'un individu s'estreny progressivament entre la infància i l'edat adulta. Ímpromta significa més que preferència per un objecte sexual; és un guió individual que el·licita el desig eròtic. Aquesta descripció es refereix a gairebé tots els individus, a la heterosexualitat obligatòria¹⁹, a la homosexualitat obligatòria, ... L "ímpromta" sexual, com més es "desvia" de la prescripció cultural, més s'experimenta com a central per la identitat.

La sexualitat en les dones i en els homes

Person considera que hi ha dues àrees problemàtiques en la sexualitat de les dones: el masoquisme i la inhibició de la sexualitat. Respecte al masoquisme, argumenta que ja ha quedat clar, pels molts estudis que hi ha hagut, que és secundari a l'existència de relacions de poder en la societat patriarcal i no és intrínsec al desenvolupament psicosexual per se (pg.46).

La inhibició de la sexualitat de les dones es refereix a tres tipus de fenòmens diferents:

- 1) Inhibicions de l'assertivitat²⁰, que tenen lloc en un context interpersonal.
- 2) Inhibició del sexe per se, tal com es manifesta en la inhibició del desig, de l'excitació, o de l'òrgasme.
- 3) Baix "ímpuls sexual".

"El primer grup té més a veure amb el comportament de deferència o la por a l'home. Inclou: falsejar l'òrgasme, no insistir en l'estimulació adequada, assumir que l'òrgasme de l'home acaba la trobada sexual, i posar més atenció en complaure que en ser complaguda" (pg 46). Tot i que "les autèntiques inhibicions de les dones es refereixen a la inhibició del desig, de l'excitació, o de l'òrgasme que sorgeixen de conflictes psicològics" (pg. 47).

"La inhibició es refereix al baix ímpuls, que es manifesta amb índexs baixos de masturbació de les noies, la tendència a lligar sexualitat amb intimitat i la capacitat per tolerar l'anorgàsmia. Aquí, l'assumpció clàssica és que la sexualitat masculina constitueix la norma, i que les dones actuen en dèficit... La diferència més xocant entre els sexes té lloc a l'adolescència, quan la sexualitat es manifesta degut als canvis hormonals i la vida social es va organitzant entorn a patrons diferents d'interessos per nois i per noies, que inclouen les imitacions de les formes adultes" (pg 47).

Pels nois l'adolescència es caracteritza pel començament de l'activitat sexual oberta i l'èjaculació. Per les noies, l'esdeveniment clau és la menstruació, que tendeix a inhibir l'exploració sexual, i la por a l'embaràs. La sexualitat s'organitza de forma diferent, el 80% dels nois, davant del 20% de les noies s'han masturbat abans dels 15 anys. Als 35 anys es continua veient que la masturbació en les dones és més erràtica que en els homes (el 66% es masturba alguna vegada fins a l'òrgasme²¹). La variable crítica per aquest relativament baix índex d'exploració de la sexualitat femenina és més probable que sigui l'assertivitat general, mentre que el baix índex de masturbació mostra que la dona és reactiva més que autònoma (pg. 47).

"Entre els homes, es veu més sovint la sexualitat compulsiva" (pg. 49). El que empenya la sexualitat masculina fins aquest punt no és la libido, sinó el curiós fenomen pel qual la sexualitat consolida i confirma el gènere (pg. 50).

El significat de la sexualitat pels homes i la manera com la utilitzen és clara:

- a) sexualitat representa dominació
- b) les necessitats de dependència es poden disfressar de sexuals
- c) autoconfiança contra ansietat de castració (davant la competitivitat actual)
- d) la necessitat de superar una identificació femenina primària pot portar a una sobrevaloració del penis i de la sexualitat (com confirma la Benjamin més endavant)

La relativa fragilitat de gènere en els homes promou una excessiva dependència de la sexualitat. Sembla que els homes s'impliquin més en el sexe pel sexe, però el sexe també inclou moltes valències simbòliques

¹⁹ CHODOROW, N. J. *Femininities, Masculinities, Sexualities*. Freud and Beyond London; Free Association Books, 1994, 132 p. ISBN: 1-85343-380-2, en aquest llibre diu que la heterosexualitat és un mecanisme de defensa, en concret una formació de compromís.

²⁰ En aquest sentit hi ha tota una línia de treball dirigida per C. Gilligan i cols. que estan treballant en l'brigen d'aquesta inhibició. En parlaré més endavant.

²¹ Lamentablement aquestes són dades nord-americanes, no em consta que n'hi hagi a nivell més local.

per ells. Per tant, podem concloure, que tant té sentit parlar d'hipersexualitat masculina com d'hoposexualitat femenina (pg. 50).

Person acaba dient que hi ha el perill d'insistir massa en l'expressió de la sexualitat com el sine-qua-non de la salut mental. Si ens plantejéssim la discussió de manera més neutra ens adonaríem que te molt més sentit fixar-nos en la manera com la sexualitat està integrada en la personalitat, que en la taxa d'òrgasmes (pg. 50).

Sexualitat, poder i dependència

La sexualitat ha estat sovint vehicle d'expressió de les relacions de poder. Degut a que la sensualitat es desenvolupa en la criatura depenent, necessitada; i les primeres gratificacions estan lligades als adults poderosos, és poc probable que la sexualitat estigui mai deslligada completament de connotacions de dominació i submissió (pg. 51).

La sexualitat no es pot alliberar mentre les dones s'hagin de definir per la seva relació amb els homes. Llavors la sexualitat porta les distorsions inevitables implícites en el desenvolupament psicosexual i agafa massa sentit com a "cola" interpersonal i massa poc com a plaer o autoexpressió (pg. 52). 'L'assoliment de les condicions necessàries per la alliberació de les dones és una precondition per l'autèntica alliberació sexual' (pg. 53).

El moviment feminista s'ha d'ocupar no només de l'alliberació personal, sinó també de les institucions que donen forma al desig.

Conclusió a sexe, gènere, sexualitat i identitat

Person conclou que la reforma sexual no depèn només de canvis actitudinals en relació amb la sexualitat sinó de canvis significatius en la manera de pujar les criatures lluny de la representació estereotípica dels rols sexuals. *L'alliberació sexual vindrà de l'alliberació de la dona, no al revés*²² (pg. 54).

3. AGRESSIVITAT, VIOLÈNCIA I PODER.

En aquesta secció hi exposo les aportacions de diferents autores que intente explicar la funció de les tendències agressives, tant respecte a la construcció de la personalitat com en relació amb la sexualitat. Tornaré a començar amb Person²³.

Sexualitat Masculina i Poder

L'estereotip cultural de sexualitat masculina és una mena d'omnipotència fàl·lica i de supremacia, un fàl·lus investit amb el poder del domini. Aquesta visió es completa amb un enorme, poderós i incansable fàl·lus enganxat a un home fred, capaç d'autocontrol, experimentat i competent; i prou cregut com per pensar que torna a les dones boges de desig.

La pregunta clau, doncs, és si la sexualitat masculina és inherentment agressiva, o les fantasies agressives són una reacció a les experiències de la vida o una compensació per sentiments d'inequació.

La posició de Person és que l'agressió masculina pot ser gairebé universal, però és un estadi de la infància transitori i generalment sense conseqüències a no ser que es torni a invocar i consolidar en una sèrie d'estratègies de poder com a defensa contra les ansietats sexuals. En aquest sentit, l'agressió sexual masculina es pot contemplar com anàloga al masoquisme primari o secundari femení.

Person creu que molts homes tenen pors inconscients referides a la grandària del penis, a la seva importància, a la seva manca d'habilitat, temen el rebuig de la dona, temen el mal que li pugui fer (vagina dentada) i tenen terror a la homosexualitat. Sosté que els homes que estan primàriament preocupats per la dominació, generalment revelen conflictes particulars en el seu desenvolupament sexual.

De fet, les preocupacions fonamentals dels homes, més que l'agressió són: el control del penis, i de l'objecte sexual, que estan íntimament entrellaçats amb la gènesi de l'ansietat de castració. Les ansietats que es generen al llarg del desenvolupament són una amalgama d'ansietat de castració, por i enveja dels dos sexes, i por (o experiència) de pèrdua de l'objecte i pèrdua de l'amor. La manera de fer front a aquestes ansietats és submergint-les en una sobreestimació de la sexualitat masculina. Contraresten el

²² Totes les cursives són meves

²³ PERSON, E. S. "Male sexuality and Power", pgs. 316-332, dins el llibre que estic esmentant des de la nota 9.

terror a la inadequació, a la subordinació i al rebuig, creient que les dones se satisfan automàticament, que treuen el seu plaer del d'ells.

Les pors conscients són:

- a) que el seu penis és inadequat o en llargada o en corpulència. Tant els homosexuals com els hetero pateixen tant per la dotació física com per l'actuació. Els hetero, a més, temen un altre penis erecte.
- b) els preocupa alçar-lo, mantenir-lo recte i satisfer les seves parelles. Els molesta que la seva excitació sexual sigui visible i la des dones no. Per un home és difícil saber si és un bon amant, i no accepta fàcilment que se'l tranquil·litzi.
- c) té la creença que altres homes tenen realment una sexualitat "macho", només que ell personalment no la pot assolir, això li dóna una forta sensació d'inadequació, i que té un dotació i capacitat més aviat pobres.

Per compensar aquest sentit d'inferioritat genital, d'ansietat en l'actuació, i les pors del rebuig o la infidelitat els homes recorren al remei del poder en la fantasia. Aquesta incertesa sobre les seves proeses sexuals és un element molt més bàsic que el seu famós contingut agressiu. No es tracta de negar l'element agressiu, sinó de suggerir que no és ni universal ni primari.

Veurem, des de les aportacions més biològiques, que hi ha acord en els diferents estudis i des del diferents enfocaments sobre la major agressivitat dels mascles, i amb la possible relació amb la presència de testosterona. En el que no hi ha tanta unanimitat és en les causes.

Des de la psicoanàlisi també es parteix de la mateixa opinió. Kernberg²⁴ també fa una revisió de les diferències sexuals, com la que he esmentat més amunt d'Archer, i també fonamenta el seu treball en Maccoby y Jacklin. Afirmar que "sembla que els factors biològics estiguin clarament implicats en les diferències genèriques pel que fa a l'agressió i a l'actitud visual espacial. Hi ha proves d'una major agressió dels mascles, tant en les éssers humans com en els primats subhumans; aquesta sembla una característica universal transcultural, i les dades suggereixen que els nivells d'agressió estan vinculats a les hormones sexuals" pg 32. Després d'analitzar les aportacions de Friedman i Downey, de 1993, que estudien nenes amb hiperplàsia adrenal congènita –és a dir, que en el període prenatal havien rebut més andrògens que les que no tenen aquesta malaltia- que suggereixen que la conducta de rol genèric a la infància és influïda pels factors hormonals prenatals, acaba arribant a la conclusió, d'acord amb Friedman i Maccoby i Jacklin, que "la majoria dels trets que diferencien els nois de les noies són amb tota probabilitat producte d'una determinació cultural" pg. 33. En tornarem a parlar, de Kernberg, perquè les seves teories sobre la relació de l'agressivitat i la sexualitat són plenament pertinents per aquest treball.

Vegem el que diuen Archer i Lloyd²⁵ de l'agressivitat, la violència i el poder. "Quan parlem d'agressivitat dels homes ens podem referir als homes entre si i/o dels homes contra les dones (pg. 103). ¿Els homes, són més agressius que les dones? es pregunten Archer i Lloyd. La resposta que troben tant en estudis amb infants com amb adults és que sí. De fet, en general es troba una major agressió masculina des de tan aviat com els 2-3 anys en endavant (pg 104). Estudis posteriors confirmen aquesta impressió. Jo mateixa vaig publicar un article Full Informatiu²⁶ del Col·legi de Psicòlegs sobre aquesta diferència en el maneig de l'agressivitat. Tot i que el meu treball anava més enllà, hi ressenyava un treball²⁷ de recerca portat a terme a Minnesota. Deia "els nois tendeixen a involucrar-se en comportaments violents que donen compte de tres de cada quatre morts en la segona dècada de la vida, mentre que sembla que a les noies la inquietud se'ls gira cap endins, i, com a conseqüència, els seus crims d'ajuda poden ser més difícils de sentir i més fàcils d'ignorar".

Continuo amb Archer i Lloyd entrant en l'apartat de la violència domèstica. "La violència d'un membre d'un gènere vers un de l'altre gènere, així com entre marit i muller, no ha estat considerat fins fa poc tema de recerca acadèmica. Tot i així, s'ha sabut de la violència dels homes vers les seves esposes al llarg de segles i normalment ha estat condonada per la llei. Encara hi ha molts homes que consideren un dret pegar o "castigar" físicament les seves esposes, i aquesta actitud és recolzada per les creences jueves i cristianes sobre la subordinació de les dones". I musulmanes, afegeixo jo, com he fet en un altre article

²⁴ KERNBERG, O. Relaciones amorosas. Normalidad y patología. Buenos Aires: Paisós, 1995. 334 pgs. ISBN: 950-12-4190-4

²⁵ ARCHER, J. & LLOYD, B. Sex and Gender, Harmondsworth: Penguin Books, 1982, 265 pgs. Capítol 5, "Agression, Violence and Power".

²⁶ GARRIGA, Concepció. "Moltes noies pateixen un malestar psicològic callat". Full Informatiu. Núm. 127 (Juliol 2000) p. 6-7.

²⁷ HARRIS, L., BLUM, R.W. & RESNICK M. "Teen females in Minnesota: A Portrait of a Quiet Disturbance" dins GILLIGAN C. & Cols. Eds. Women, Girls & Psychotherapy. Reframing resistance. New York: Harrington Press 1991. 272 p. ISBN 1-56023-012-6

que he publicat a la premsa local²⁸, i en un altre Full Informatiu del Col·legi²⁹. En aquest darrer article hi donava les dades més actuals que tenia, del diari *Avui*, 6-4-2000, a l'estat espanyol: el 4,2% de les dones espanyoles (640.000) són maltractades en l'àmbit domèstic. D'aquestes, el 70% fa més de cinc anys que pateixen aquesta situació i un 12,4% (1.865.000) són "tècnicament maltractades", eufemisme que correspon a: ser insultades, obligades a mantenir relacions sexuals a desgrat, amenaçades,... En aquest mateix article també hi deia que la violència psíquica, física i sexual "afecta no tan sols l'esgarriosa xifra del 50% de la immensa i extensa població islàmica (les dones), sinó també el 23% de les noies (i el 4,5% dels nois) del món occidental. Del 90 al 95% dels perpetradors d'abusos són homes, però també vull fer notar que darrerament s'ha detectat que també hi ha un percentatge de dones abusadores: del 23% de noies abusades, un 5% ho hauria estat per una dona, mentre que del 4,5% dels nois, un 20% hauria tingut com a perpetradora una dona"³⁰.

Tornant a Archer & Lloyd, esmenten estudis en que es mostra que els homes que peguen a les seves esposes sovint venen de llars on se'ls pegava o bé veien els seus pares pegant a les seves mares. Aquestes troballes coincideixen amb les que presenta Intevi (1998). En el seu llibre afirma que el 66,7 dels abusadors han patit abusos anteriorment. Però en l'agressivitat i violència també està actuant allò que en termes psicoanalítics anomenem compulsió a la repetició, i que en el meu article³¹ sobre abusos defineixo com: "tendència inconscient a repetir allò que coneixem, independentment dels resultats que hagi produït, fins i tot, malgrat les conseqüències que hagi tingut".

Acabaré aquest apartat de la manera com ho fan Archer y Lloyd, que diuen: "Hem discutit les vàries raons segons les quals els homes mostren més actes d'agressió que les dones, tenint en compte la possible influència de les hormones, de la talla i la força, i de les diferents experiències d'aprenentatge entre homes i dones. Aquestes experiències inclouen influències que reflecteixen actituds i creences sobre la violència derivades de la societat més àmplia en la que viu la persona. Representen més que les visions i preferències de l'individu com a tal. Finalment, estan relacionades amb la naturalesa de la societat més àmplia, i, en particular, amb les relacions de poder entre homes i dones" (pg. 120).

²⁸ GARRIGA, C. "Jo vull ser intolerant" El 9 Nou

²⁹ GARRIGA, C. "El Cercle Infernal dels Abusos Psíquics, Físics i Sexuals". Full Informatiu. Núm. 129 (Octubre 2000) p. 3-5

³⁰ Aquestes dades les vaig obtenir de la p. 119 del llibre: INTEVI, Irene V. Abuso sexual infantil en las mejores familias. Buenos Aires: Granica, 1998, 329 p. ISBN: 950-641-252-9

³¹ Esmentat a la nota 29.

“Psicoanàlisi de la dominació”

Amb aquest títol vull resumir una altra manera de contemplar les relacions de poder, que consisteix en mirar d'entendre la psicologia profunda de la dominació. Jessica Benjamin³² ho fa d'una manera meravellosa el seu interessantíssim³³ llibre sobre el problema de la dominació. Diu: “El poder no és senzillament prohibició... L'obediència a les lleis de la civilització és inspirada, en primer lloc,... per l'amor. L'amor a les primeres figures poderoses que van demanar obediència. L'obediència no fa desaparèixer l'agressió: senzillament la dirigeix contra l'un/a mateix/a³⁴. Allà es converteix en un sistema d'autocontrol que impregna la veu de la consciència moral amb la hostilitat que no es pot dirigir a l'autoritat inatacable... La dominació és, doncs, un problema de les relacions humanes, que s'ha de definir, no en termes d'agressió ni coaccions civilitzades, sinó com una extensió dels vincles de l'amor” pgs. 14- 15.

En aquest treball l'autora fa dues feines mes: actualitza la comprensió psicoanalítica del desenvolupament psicosexual a la llum dels nous paradigmes, particularment la teoria de la intersubjectivitat de Stern³⁵, i fa una revisió crítica de les nocions psicoanalítiques clàssiques³⁶. Benjamin fa que allò que en el pensament freudià apareixia com la inevitabilitat psicològica de la dominació, ara es pugui veure com a resultat d'un procés complex del desenvolupament psíquic, i no com “la roca base” pg 17.

En la teoria de l'amo i l'esclau, Hegel sostenia que per obtenir reconeixement calia sotmetre l'altre/a. El que propugna Benjamin és que aprenguem a sostenir la tensió de les paradoxes aparents. Poder mantenir la tensió entre igualtat i diferència és el que permet el reconeixement i el que obre la possibilitat de relacions més igualitàries³⁷. Tenim la necessitat de ser reconeguts per l'altre/a, en aquest sentit en depenem, llavors cal que acceptem la independència de l'altre/a. Així s'estableix un nou sentit de connexió amb l'altre/a, ja que si el/la neguem completament, allà no hi ha ningú que ens reconegui.

Aquesta tensió pot ser experimentada com a dolorosa, fins i tot com a intolerable per algunes persones. Pot produir por a que la dependència de l'altre/a amenaci la pròpia independència. Quan el conflicte entre dependència i independència es torna massa intens, la psique renuncia a la paradoxa a favor d'una oposició. La polaritat, el conflicte entre pols oposats, substitueix l'equilibri dins l'un/a mateix/a. La polaritat munta l'escenari per voler fugir de la dependència, per la dominació. Els pols oposats no es poden integrar: un costat és devaluat i l'altre idealitzat. Es produeix l'escissió psíquica.

Necessitat de que la mare sigui subjecte³⁸

El sistema de gèneres participa plenament de la polaritat i dóna lloc a l'estructura de la complementarietat. El moment del desenvolupament en que té lloc aquesta escissió és el de la diferenciació de la criatura respecte a la mare. Tant els nens com les nenes han estat criats per la mare, amb qui s'han identificat. Per tant, tant els nens com les nenes per esdevenir persones separades (per individuar-se), primer s'han de diferenciar de la mare. El curs típic de la diferenciació presenta una dificultat especial pels nois, que han de desfer la identificació primària amb la mare per definir-se com a masculins. En fer-ho, sovint neguen la identificació o unitat original amb la mare (la dependència) i subratllen la diferència: la separació per sobre la connexió, els límits per sobre la comunió, l'autosuficiència per sobre la dependència, es produeix la “falsa diferenciació”.

³² BENJAMIN, Jessica Los lazos de amor. Psicoanálisis, feminismo y el problema de la dominación, Buenos Aires: Paidós 1996, 354 p. ISBN: 950-12-4194-7

³³ Realment les aportacions són tantes i a tants nivells que no he pogut més que ressenyar-lo. Ho vaig fer a: GARRIGA, C. “The bonds of Love” Quaderns d'Anàlisi Bioenergètica, Barcelona: Associació Catalana en l'Anàlisi Bioenergètica, Vol 4. Febrer de 1996, i a “The bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism and the problem of domination” Bionergetic Analysis. The Clinical Journal of the International Institute for Bioenergetic Analysis. New York: Vol. 9, Num. 1, Winter 1998

³⁴ Aquesta solució és molt ferragosa però és la més exacta que he trobat per traduir allò que en anglès s'anomena “self”.

³⁵ STERN, D. La primera relación madre-hijo. Madrid: Ediciones Morata, 1983, 220 p. ISBN: 84-7112-105-0; El mundo interpersonal del infante. Buenos Aires: Paidós, 1991, 373 p. ISBN: 950-12-4148-3; i La constelación maternal. Barcelona: Paidós, 1997, 271 p. ISBN: 84-493-0334-6

³⁶ El meu article: GARRIGA, C. “La construcción de la identidad sexuada” Quaderns d'Anàlisi Bioenergètica. Barcelona: Associació Catalana en l'Anàlisi Bioenergètica. Vol. 7 i 8. Febrer de 1998, recull sobretot les seves tesis.

³⁷ GARRIGA, C. i PLA, F. “Ser mujer: profundizando en la propia identidad” DUODA. Revista d'estudis feministes. Núm. 16 (1999) pgs. 19-34

³⁸ No existeix la paraula “subjecta” per indicar persona o dona que es regeix per si mateixa i des de si mateixa.

Quan passa això, el nen perd la seva capacitat pel reconeixement mutu. Llavors es relaciona amb l'altre com a objecte, sobretot amb l'altre de sexe femení. Quan es generalitza aquesta relació, la racionalitat substitueix l'intercanvi afectiu amb l'altre/a. Aquesta racionalitat eludeix el reconeixement real de la subjectivitat de l'altre/a.

A la nostra cultura tenim la concepció de la mare com a objecte. Serveix als homes com el seu altre, la seva contrapart, el costat d'ells mateixos que reprimeixen. El complement a la negativa masculina a reconèixer l'altre és l'acceptació per la pròpia dona de la seva manca de subjectivitat, la seva disposició a oferir reconeixement sense esperar-lo o demanar-lo a canvi. Eichenbaum i Orbach³⁹ ja ho van posar de manifest als 80.

La feminitat i la maternitat tal com les coneixem han estat contaminades de submissió, abnegació i desesperança⁴⁰. A la cultura persisteix l'associació de feminitat amb masoquisme. Hem de partir del fet que la manca de subjectivitat de la mare, segons la perceben les criatures d'ambdós gèneres, crea una propensió interna cap al masoquisme femení i cap al sadisme masculí⁴¹ (pg. 106).

Aquesta manca de subjectivitat maternal és un gran, sinó el major, impediment a l'experiència de destrucció⁴² exitosa i supervivència. Només una mare que se sent amb dret de ser una persona pot ser vista per la seva criatura com a tal, i només una mare així pot reconèixer i posar límits a l'agressió i ansietat inevitables que acompanyen la independència creixent de la criatura.

Redefinir la maternitat i paternitat

Benjamin afirma que és necessari reconcebre l'ideal –i la realitat– de la maternitat⁴³ per tal de poder redreçar el procés de diferenciació. Mostra com darrera l'ideal actual de maternitat hi ha la creença en la omnipotència materna. Aquesta fantasia de la mare omnipotent és el resultat de l'escissió psíquica, que es repeteix a la vida cultural i social, juntament amb la idea d'un individu autònom, i que aquests estan lligats per una relació de dominació.

Proposa el "dual parenting", o "parentalitat dual", tot i que ens adverteix que per si sola aquesta solució no serà suficient per redefinir la maternitat i la paternitat. Que fan falta canvis a nivell profund de les persones, en la direcció que les dones siguin més subjecte –tal i com va sostenint al llarg del treball–, i que els homes es connectin més amb l'actitud de cura.

La racionalitat: manifestació de la dominació masculina

La dominació masculina opera a través de l'hegemonia de l'organització impersonal: a través de regles formals de relació;... és aquesta impersonalitat proteica la que es fa tan elusiva (pg. 265). Avui hi ha dones que poden adoptar la mateixa autonomia emfàtica, la mateixa diferenciació "falsa" de l'ideal d'individualitat masculina, a costa del reconeixement i la sintonia o entonament reals. Aquesta individuació basada en la negació de que necessitem els altres no es pot considerar una alliberació. La nostra forma moderna d'esclavatge és el confinament solitari (no poder arribar a l'altre/a, ni que l'altre/a t'arribi). El fràgil equilibri de la tensió només es pot sostenir mitjançant l'experiència viscuda del reconeixement: la trobada de ments separades.

El pare que falta

Benjamin proposa que allò que Freud va anomenar enveja del penis, és, en realitat una expressió de l'esforç de la nena per identificar-se amb el pare per establir la separació amenaçada per la identificació amb la mare. Aquesta lluita no és només una expressió d'hostilitat respecte a la dependència, sinó que

³⁹ EICHENBAUM, L. & ORBACH, S. Understanding women. Harmondsworth: Pelican Books, 1983. 212 p., i ¿Qué quieren las mujeres?. Madrid: Ed. Revolución, 1983, 245 p. ISBN: 84-85781-60-0

⁴⁰ Jo mateixa vaig escriure un article al Full Informatiu del col·legi de Psicòlegs on hi descivia aquest dilema de la nena/noia: GARRIGA, C. "El malestar psicològic de les noies adolescents" Full Informatiu, núm. 128, Setembre 2000

⁴¹ Kernberg, en el seu llibre "Las relaciones amorosas", ja esmentat a la nota 24, arriba a la mateixa conclusió. Més endavant em referiré a la seva obra.

⁴² El concepte de **destrucció** que maneja Benjamin és el de Winnicott, que diu que per poder-se relacionar amb l'objecte que està fora d'un/a mateix/a, primer s'ha de haver destruït a l'interior, és a dir, se l'ha de poder distingir de la pròpia experiència mental de control omnipotent, només és possible relacionar-s'hi quan se l' percep com un fenomen extern, no com una entitat projectiva, quan se l' reconeix "com una entitat amb dret propi". En el curs del desenvolupament la criatura dirigeix la destrucció cap a la mare. Quan la mare no sobreviu a l'atac (s'enfonsa o es fa enrera), la criatura gira la seva agressió cap endins i desenvolupa la ràbia. Però continua l'atac cercant un límit per la ràbia reactiva. La criatura malcriada, a la que s'ha permès abusar de la mare (o dels pares), i que no ha trobat límits a la seva fantasia d'omnipotència, és la típica criatura sàdica

⁴³ CHODOROW, N. El Ejercicio de la Maternidad. Psicoanálisis y Sociología de la Maternidad y Paternidad en la Crianza de los Hijos Barcelona: Gedisa, 1984. 319 p. ISBN. 84-7432-204-9. Traducció de l'original de 1978, en anglès.

també expressa amor al món. Que predomini la hostilitat o l'amor dependrà de les circumstàncies en que creixi la criatura.

La lluita de la criatura per l'autonomia té lloc en l'àmbit del cos i els seus plaers. La mare que no experimenta la seva pròpia voluntat i el seu propi cos com a fonts de plaer, que no gaudeix amb la seva pròpia agència i desig no pot reconèixer la sexualitat de la filla. Però en apartar-se de la mare i girar-se cap al pare, la nena sovint enfronta el dilema de que ell la "rebaixarà", la forçarà a sotmetre's, la humiliar-se amb la seva feminitat, la degradarà (pg. 126).

Les nenes cerquen la identificació amb el pare que les ajudarà a individuar-se. Però sovint els pares prefereixen els nens. Les nenes, sense la protecció del pare i sense el sostén d'una relació alternativa renuncien al dret a desitjar. En créixer idealitzen allò que elles mai no tindran desig i poder.

Per recuperar el pare que falta caldria reconstruir tota l'estructura de gènere, i això només es possible quan cada progenitor sosté una identificació social creuada i proporciona un exemple d'integració i no de complementarietat. Llavors la nena podria utilitzar el pare adequadament perquè té una mare articulada com a subjecte sexual, que expressa el seu propi desig.

L'enigma edípic

En teoria, el complex d'Edip és el que permet a la criatura acceptar la diferència generacional i la diferència sexual.

En la formulació original del complex d'Edip de Freud hi ha un fil conductor: la idea del pare com a protector, o fins i tot salvador, davant d'una mare que ens faria retrocedir al que s'anomena narcisisme il·limitat de la infància. La idea del pare com a protecció autoritza la seva idealització i, a la vegada, la denigració de la mare. Això és contrari a l'acceptació de la diferència que el complex d'Edip pretén proporcionar.

En la resolució de l'Edip el nen no es limita a desidentificar-se de la mare, sinó que la repudia, juntament amb tots els atributs femenins. La idealització del pare emmascara la por de la criatura al seu poder. El mite de la bona autoritat paterna, racional i que impedeix la regressió, neteja al pare del terror, i desplaça aquest terror a la mare, de manera que ella carrega amb allò dolent d'ambdós progenitors. La idealització del pare suposa que ell és l'únic alliberador possible, i l'únic camí al món. Aquesta concepció desinfectada de l'autoritat edípica nega la por i la submissió que històricament ha presentat el poder patern.

Les arrels de la negació del costat assassí del pare estan en la interpretació particular que Freud dóna a la història que escull per representar el gran conflicte de la infància. La interpretació freudiana va "passar per alt" la transgressió del pare: l'intent de Laius d'assassinar Edip a la infància (pg 177). Si tenim en compte aquest fet sorgeix una lectura molt diferent. Laius apareix com a pare que intenta evitar allò que, d'alguna manera, és el destí de tots els pares: morir i ser suplantats pels seus fills. El pare edípic no pot renunciar a la seva omnipotència.

Edip també apareix sota una llum diferent: fa un esforç per eludir la profecia, és a dir, que el fill edípic no pot suportar el seu desig de destituir el pare, perquè si aquest desig es realitzés, ell quedaria privat de l'autoritat que el protegeix, de l'ideal que li dóna vida (pg 177).

L'autoritat paterna és una trama molt complexa. La identificació culpable amb el poder que mina el desig de llibertat del/la fill/a, i la necessitat de conservar el vincle amb el pare, fa impossible que els fills reconguin el costat assassí de l'autoritat; en canvi, creen la "lleï del pare".

El repudi de la feminitat

El resultat del repudi de la feminitat és una postura davant les dones (de por, domini o distància) que no reconeix de cap manera a la dona com a subjecte diferent, però semblant. El repudi de la identificació amb la mare està associat amb la negació de la seva subjectivitat igual. La negació més radical de la qual és la dels genitals femenins.

El monisme fàl·lic s'oposa a l'acceptació de la diferència. Nega la diferència entre els sexes, la redueix a absència, a manca. No hi ha gamma de divergència, sinó presència o absència, posseïdor o mancat. No hi ha dona: la dona és només allò que no és home. En el model edípic la diferència es construeix com a polaritat: manté la hipervalorització d'un costat i la denigració de l'altre.

El nou Edip

Per sortir de l'antitesi entre pare i mare, i entre la calidesa materna regressiva i el "fora" patern i gèlid Benjamin proposa una reinterpretació del complex d'Edip, de manera que deixi de representar el resultat final del desenvolupament per convertir-se en una etapa més de la vida mental.

Proposa reconèixer la validesa del període **preedípic** amb una prologació de la "bisexualitat" (coexistència permesa de les identifications masculina i femenina). Això validaria la importància de la força que tendeix a la unitat amb el/la altre/a, i que dóna lloc a la continuïtat corporal amb ell/a, inclosa l'experiència intersubjectiva del reconeixement i de tots els elements emocionals que intervenen quan un/a aprecia, té cura, toca i respon a un/ altre/a.

També proposa conceptualitzar una fase de separació **postedípica** en la que la mort metafòrica del pare i de la mare com a éssers estimats s'acompanya del goig de la supervivència exitosa i la pena per la pèrdua. Aquest goig i pena es podrien experimentar com *ambivalència conscient*, desenganxades de les imatges d'assassinat i culpa (la petjada de la fase edípica que resta a l'inconscient simbòlic). Això permetria als fills i a les filles assumir la responsabilitat dels seus propis desigs, responenent-hi, i no renunciant-hi. Aquesta nova fase suposa la possibilitat d'una separació postedípica en la que els individus puguin girar-se, mirar els seus pares i avaluar críticament la seva herència, en lloc de limitar-se a una identificació amb la seva autoritat (pg 223).

En anar més enllà de l'Edip podem concebre una lluita directa pel reconeixement entre l'home i la dona, sense que caigui entre ells l'ombra del pare. En rebutjar la premissa falsa de que l'autoritat paterna és l'únic camí cap a la llibertat, recuperem la promesa que la teoria edípica no va complir: l'acceptació de la diferència.

Gènere i dominació

El nucli social de la individualització és la subjugació de la dona per l'home, de manera que sembli que ella és possessió d'ell, i per tant, que no depèn ni està vinculat a un altre fora de si mateix. Tal com van desvetllar Orbach i Eicehnbaum als 80.

L'ideal de l'individu autònom només es podia crear fent abstracció de les relacions de dependència entre homes i dones. Aquest ideal, amb el seu èmfasi en la racionalitat, l'autosuficiència i la competència, amenaça amb negar tan completament a la mare que no quedi cap lloc on anar. Hem d'afrontar l'enormitat d'aquesta pèrdua. I, jo hi afegeixo, treballar per modificar aquest ideal, a més de l'ideal d'òmnipotència materna, per redefinir realment les condicions de criança, que són les claus més sòlides per avançar, tal i com discuteixo a les conclusions.

4. LA SEXUALITAT FEMENINA⁴⁴

Els textos bàsics de Freud que descriuen el desenvolupament psicosexual femení⁴⁵ defineixen, a la seva manera, la trajectòria que ha de travessar qualsevol nena per esdevenir dona femenina. Inclouen els conceptes de: sexe únic masculí, de castració realitzada, de sexualitat masculina de la nena, d'anestèsia vaginal; i de feminitat i sexualitat. Dio Belichmar (1997), Chodorow (1994), Gilligan (1991) han contestat aquests punts de vista. En aquest apartat hi vull proposar una nova lectura del desenvolupament psicosexual de la mà d'aquestes autores.

Començar-me amb un comentari de Chodorow⁴⁶ "en mirar els textos psicoanalítics sobre el gènere i la homosexualitat, una té la sensació que, amb l'excepció de Contratto⁴⁷ i Benjamin (1996), estan minats de dominància masculina cultural i d'assumpcions no qüestionades sobre la normalitat cultural, la conformitat, la funció i la causa biològica" vegem sinó el poc acurat de la comprensió psicoanalítica del desenvolupament, quan presenta una visió del gènere normatiu que no té en compte el paper de l'ordre social, i "no problematitza el desig psicològic, la necessitat o la tendència a ser dominant o submissa; que dóna per descomptada la desigualtat inherent, la jerarquia de rol i la diferent valoració de dos tipus de persones, en relació amb la seva constitució genital".

⁴⁴ DIO BLEICHMAR, E. *La sexualidad femenina. de la niña a la mujer*, Barcelona: Paidós, 1997, 445 p. ISBN: 84-493-0488-1, obra ja esmentada a la nota 23.

⁴⁵ FREUD, S. *Obras completas* Madrid: Editorial Biblioteca Nueva. 4ª edició, 1981. 3667pgs.

⁴⁶ CHODOROW, N.J. *Femininities, masculinities, sexualities*. London: Free Association Books, 1994, pg. 60, llibre ja esmentat a la nota 19.

⁴⁷ Contratto, S. "Father presence in women's psychological development", a *Advances in Psychoanalytic Sociology*, PLATT, G.M. & cols eds. Malabar, Fla.: Krieger, 1987

Dio Bleichmar (1997) es pregunta: ¿Es pot ser psicoanalista i no treballar amb la teoria de l'Edip? És a dir, ¿es pot treballar amb una dona pacient i no sostenir que ha de renunciar a les seves vel·leïtats masculinoides, feministes, histèriques, arcaïques, bisexuals,... totes elles equiparades en el seu inconscient a posseir un penis per medis il·lícits, per tal de rebre un nen (millor que una nena), que es el que veritablement li correspon? per, d'aquesta manera travessar l'Edip exitosament?".

"Què té a veure la maternitat amb el plaer sexual? La psicoanàlisi, no està contribuint a l'anestèsia i frigidesa en imposar una finalitat reproductiva als desigs sexuals de la dona? Per altra banda, com pensem que s'origina i estructura el desig de fill en l'home? No crida l'atenció que la psicoanàlisi no hagi estudiat aquest lloc en la subjectivitat masculina, i que el pare sigui simbòlic, quelcom aliè i estrany?

En aquest sentit la Chodorow (1994) ens presenta una visió molt novedosa y original que va desenvolupar el psicoanalista Lewes⁴⁸ el 1988. Diu Lewes que en la resolució de l'Edip hi ha moltes inconsistències. Segons l'escrit de Freud "Dol i malenconia" allò que es projecta en l'ègo és l'objecte perdut, per tant el noi s'hauria d'identificar amb la seva mare més que amb el seu pare. A partir d'aquí Lewes s'adona de la complexitat que pot arribar a tenir el complex d'Edip, i mostra com la heterosexualitat normal és només una possibilitat entre dotze possibles constel·lacions edípiques pel noi, (i dotze per la noia). Aquestes constel·lacions es formen en funció de: 1) si els seus vincles són anaclítics o narcisistes; 2) de si s'agafa a si mateix, al seu pare o a la seva mare com a objectes; 3) de si la seva mare és fàl·lica o castrada; 4) de si s'identifica amb el seu pare o la seva mare (fàl·lica o castrada); 5) de si la seva posició sexual és activa o passiva, 6) i de si la seva opció és homo o heterossexual. Sis d'aquestes constel·lacions són heterossexuals, però només una és "normal" pel noi: sexualment activa, utilitzant un mode anaclíctic de d'elecció d'objecte, agafant com a objecte una mare castrada, i basant-se en la identificació amb el pare. Queda clar, a partir d'aquí, que resulta problemàtica la nostra capacitat per atorgar normalitat a una única sexualitat. El que tant Lewes com la Chodorow afirmen és que totes les sexualitats són problemàtiques i que totes s'han d'explicar.

El gènere

Allò que anomenem identitat sexual no està determinada per la biologia i l'anatomia sinó, i sobre tot, per la creença que tenen els pares sobre el sexe que correspon al cos que crien.

Així doncs, si agafem aquesta definició en termes psicoanalítics ens trobem amb el desig, el fantasma, el lloc, les expectatives dels adults sobre aquest futur ésser nen o nena. Podríem dir, doncs, que la sexualitat de l'adult preexisteix i institueix la de la criatura. Dio Bleichmar subratlla l'asimetria en les relacions intersubjectives.

La nostra tasca com a analistes és explicar mitjançant quins procediments psíquics el subjecte individual construeix aquesta identitat femenina/masculina. La tesi clàssica de Freud és que la nena és un nen incomplet o modificat. Això significa que en la psicoanàlisi la nena i la feminitat continuen invisibilitzades, que no hi ha una simbolització del sexe de la dona com a tal.

Aparell genital únic

El que sabem actualment respecte del sexe únic, gràcies a les troballes de l'embriologia, és que justament el contrari del que Freud sostenia és cert. És el penis el que resulta de l'androgenització del clítoris, de manera que no es pot seguir sostenint que el clítoris sigui ni embriològicament, ni anatòmicament, un òrgan masculí.

Excitabilitat de la vagina

Dio Bleichmar cita a Money i Ehrhardt⁴⁹ qui, el 1982, afirmaven que l'excitabilitat de la vagina està assegurada per qualsevol estimulació eròtica, vingui d'on vingui. Així doncs, que tant l'òrgasme clitoridià, com l'absència d'excitabilitat de la vagina són creences i teories que les situacions experimentals de l'acte sexual desmenteixen. Aquest treballs confirmaven els de Masters i Johnson⁵⁰ (1966) els autèntics pioners en descriure la resposta sexual humana.

Mite del doble orgasme

La creença del doble orgasme femení, clitoridià i vaginal, és una espècie de mitologia que continua tenint vigència malgrat la seva inexactitud, ja que es confon la zona d'estimulació amb la zona d'òrgasme, que

⁴⁸ LEWES, K. The psychoanalytic theory of male homosexuality, New York: Simon & Schuster, 1988.

⁴⁹ MONEY J, EHRHARDT, A. Desarrollo de la sexualidad humana, Madrid: Morata, 1982. (Original de 1972)

⁵⁰ MASTERS, W. H. & JOHNSON, V. E. Human Sexual Response, Boston: Little Brown, 1966.

només pot ser vaginal, ja que és l'únic òrgan que pot contreure's. Sigui quin sigui l'èstimul –tàctil, auditiu, visual,- que desencadeni l'excitació genital, ho fa de la zona genital sencera⁵¹.

Anestesia vaginal

Per tant, la psicoanàlisi hauria de revisar la seva visió del tema de l'anestèsia de la vagina i considerar-lo com un efecte de la repressió i com la causa de la frigidesa. I per tant tractar-lo com a problema.

La pubertat

Hem de parlar d'una repressió específicament femenina durant la pubertat especialment lligada al gènere, en que la nena es veu obligada a reprimir tota expressió i disponibilitat a l'acte sexual, y no només això, sinó, com demostra Carol Gilligan⁵², a reprimir bona part de la seva agudeses intel·lectual per afavorir una feminitat més "adaptada".

La pubertat és l'època més crítica per la nena, durant la menarquia augmenta la por de la nena a rebre mal en els genitals. Pensem que aquesta època és molt complexa perquè s'articulen tres coses: 1) tota la fantasmàtica que la nena ha processat durant la infància, 2) amb les conseqüències de començar a actuar la seva sexualitat, 3) juntament amb el descobriment de la violència associada a la sexualitat. La violència domèstica real, l'escrita i la que veuen a la televisió sobre el paper femení en la sexualitat també han de tenir alguna incidència sobre la repressió. Tant és així que veiem com la nena es fa "la tonta", davant d'aquesta situació tan complexa. Per una banda sap de la violència sobre el cos de la dona, per tant sobre el seu cos. Per altra tot el seu cos és sexualitzat per la mirada dels homes, que el veuen com erotitzant. Ella sap que participa, tot i que sense voler, d'aquest joc i se sent culpable. És d'aquesta sexualització precoç que es "fa la tonta", perquè no disposa de prou elements per manejar-la. Aquesta defensa la portarà a la repressió, a no reconèixer l'excitació. Vegem com tenen lloc aquestes coses tot seguint el pensament de Dio Bleichmar.

Masochisme femení o defensiu?

Segons Freud a "La sexualitat femenina" i a "La feminitat" el masochisme femení es forja en les experiències psicobiològiques de la regla, la desfloració, el part i la cura del bebè. La tríade: castració, violació i part-maternitat es constituïran en la normalitat obligada del seu desenvolupament psicosexual. La nena ha d'abandonar el seu complex de masculinitat a través d'una posició passiva masoquista.

Per altra banda, segons el fantasma de l'escena originària, la nena suposa a la dona, a la mare, patint el coit i gaudint amb un patiment així, el que percep la nena del coit parental és una batalla: els gemecs, els cossos entrellaçats, la calor,..., a més, quan se situa en el seu rol sexual, es passivitza, la condició sembla ser patir el coit violent, col·locar el seu cos en una postura en la que sembli ésser violentada. Hi ha quelcom de veritat en el que percep, perquè la violència de l'home a la dona no és una teoria infantil⁵³ com ho és la castració fantasiejada pel noi.

Aquesta posició passiva es podria començar a entendre com la forma tradicional d'organització de la sexualitat en les nenes: un desig que es desperta a la ment de l'home davant l'atribut sexual del cos de la nena; la captació per part de la nena d'aquesta intencionalitat desitjant de l'altre, que és viscuda com una excitació invasora que prové del seu propi cos. Un cos invadit al que la mirada despulla o sobre del que es col·loca la mà. I al que s'acusa de provocador.

El fantasma originari passivitza a la nena i la fa patir violència, així doncs el fantasma masoquista és la forma habitual com se sexualitza la seva feminitat. La sexualitat en la nena, doncs, és doblement amenaçadora, en tant que pulsio implantada, i en tant que violència que patir.

En resum, hi ha una sèrie de condicions en que el desplaer acompanya l'experiència de la nena, de la jove, i de la dona adulta. La psicoanàlisi les ha anomenat masoquistes, però no oblidem que per que sigui veritable masochisme hi ha d'haver una obtenció de plaer. El que observem és que molt sovint es tracta d'un masochisme defensiu (o pseudomasochisme), és a dir, d'un patiment que permet neutralitzar, disminuir, controlar o al menys mantenir a ratlla un altre perill o patiment major.

⁵¹ El 1995, juntament amb Kolodny, en l'obra esmentada a la nota 6, no només reiteren el seu punt de vista de 1966 respecte a una única resposta genital, sinó que recullen d'altres revisions que no hi ha orgasmes immadurs, ni que uns orgasmes siguin pitjors que uns altres.

⁵² GILLIGAN, C., LYONS, N.P. & HANMER T.J. Making connections. Cambridge: Harvard University Press 1990, 334 pgs. ISBN: 0-674-54040-9

⁵³ El llibre de Chodorow esmentat a la nota 19 conté un resum d'un projecte de recerca del Centre Psicoanalític de Colúmbia que mostra que l'11% dels homes estudiats havien fantasiejat torturar una parella, el 20% havia fantasiejat que les colpejaven i les pegaven, i el 44% tenien fantasies en que forçaven una parella perquè se sotmetés al sexe. Les xifres comparables per les dones eren 0%, 1% i 10%. Sense passar per alt que això és fantasia, no realitat. Els diaris són els que ens donen compte de la posada en acte d'aquestes fantasies.

Sexualització de la feminitat

La nena va construir pas a pas un significat del cos sencer com a òrgan sexual y simultàniament una operació mental de desestimació d'un significat així, una mena de renegació i dissociació ment-cos, que li permet tant "fer-se la tonta" d'allò que genera, com no atemorir-se de la violència sexual a la que està exposada i a la que incita, i poder treure partit del seu màxim capital narcisista: cos y bellesa, atributs que la signifiquen en tant que dona i que mantenen els seus sentiments de benestar.

El que ha tingut lloc és que el cos sencer de la nena s'ha instituït i desenvolupat com un òrgan de la sexualitat. La dona es definida per l'atribut de bellesa. El que passa, doncs, és que el cos sencer sosté el nucli de la identitat femenina. Això té lloc de forma exògena, es a dir, no parteix de la vivència individual de desig en la nena.

Per un costat se sexualitza el cos de la nena, per altre, se l'condemna, i la nena ha de renunciar a la sexualitat en general. Vegem com té lloc. Pel nen, la llei del pare li exigeix només que renunciï a la mare per tenir accés a totes les demés dones, mentre que per la nena, la prohibició consisteix en una renúncia a la sexualitat en el seu conjunt; no al pare per a tenir accés a tots els homes, sinó a la sexualitat en tant que activitat per a poder accedir a l'amor d'un home, i d'aquesta manera, a través de l'amor, gaudir d'una sexualitat que no amenaci al narcisisme, orientada a la procreació.

De fet, no es tracta tant d'una prohibició com d'una amenaça d'efectes poderosos, ja que afecta a la identitat: "Tocar-se no es fa, no és de nenes" (Mentre que la sexualitat masculina cursa obertament: es freqüent veure homes tocant-se, exhibint-se, mirant lascivament...) A més aquesta amenaça és formulada per una persona, la mare, que funciona escindida en la seva pròpia subjectivitat, entre un cos sexualitzat per atreure la mirada, i un cos no sempre sexualitzat para gaudir de la pulsio.

Però encara hi ha més: Dio Bleichmar s'adona que a les dones se les prepara per acceptar la violència en nom de l'amor, i que això tant és així a la ficció, a la psicoanàlisi, com a la vida. Diu que aquest missatge li arriba via l'adult, a través de les seves institucions, per exemple la televisió. Planteja: una nena veu una escena de coit anal a la tele representada coma mostra de passió, i es pregunta, s'excita?, s'identifica amb el penis?, o bé, en identificar-se amb la dona, i per dominar la por que li provoca la seva victimització, recorre al romanticisme, a l'encobriment de la violència i de la manca de control mitjançant la idealització de l'amor?

Acaba dient, en coincidència amb Gilligan, que allò que la nena reprimeix fortament és la dimensió persecutòria, de violència i amenaça a la integritat corporal, i a l'estima del jo. La nena s'ha d'enfrontar amb un component de la sexualitat que no lliga amb la feminitat instituïda per la mare: i es pregunta, a totes les dones els passa el mateix o només a algunes? En la seva resposta la nena troba les dones dividides en dues categories, representades en "arquetips" de feminitat, de l'etern femení que afecta el seu posicionament davant la feminitat: dones honrades i lleugeres, esposes i concubines, amants i prostitutes, "les que es deixen posar mà" i "les que no", dones repudiades, soles, abandonades, violades,... Davant d'aquest panorama amenaçador la nena reprimeix el desig i idealitza l'amor, que es converteix en garantia del seu narcisisme de gènere i de l'autoconservació de la seva integritat corporal.

Diferències en la legitimació de la sexualitat entre el nen i la nena

Es dona una diferència radical en relació a la legitimació pública dels comportaments sexuals. El noi pot tocar-se els genitals en públic sense que se li cridi l'atenció. Pot tenir fantasies sexuals davant dones adultes sense que aquestes s'assabentin gaire del que té lloc, o sense que se li defineixi o s'autoconsideri com que està cometent una transgressió. És més, el seu comportament sexual clarament abusiu pot ser aprovat, silenciats, o no denunciat com a violència sexual. Recordem el text que hem llegit, "La feminitat" de Freud: "La consecució de la finalitat biològica ha estat confiada a l'agressió de l'home i feta independent, en certa mesura, del consentiment de la dona". Chodorow (1994) relata un altre exemple magnífic en el cas de l'"Home de les rates" en que Llorenç, va seduir a la seva germana y a totes las dones que va poder, a vegades amb conseqüències dràstiques –sembla que en va conduir una al suïcidi- i amb males arts, ja que se les arreglava per emportar-se h a les filles dels seus amics i llavors les masturbava. L'únic comentari de Freud: l'equivalència entre mans netes, mans brutes y diner net, diner brut, però no es va ni adonar que utilitzar les nenes per masturbar-les constituïa abús sexual. Com tampoc es va interessar per les conseqüències psicològiques d'aquests abusos sobre les noies.

Chodorow (1994) encara ens proporciona un altre exemple en el cas de Dora, que era una nena de 14 anys quan el seu pare la volia "lliurar" al Sr. K, de més de 40, i Freud s'estranyava de que ella no caigués rendida als seus peus. Tampoc percebia l'àbús⁵⁴.

Dio Bleichmar (1997) també posa en evidència que "la primera teoria causal de les neurosis trobava el seu fonament en la seducció de fet per part d'algun adult.... posteriorment Freud es va inclinar per abandonar aquesta teoria i va passar a relegar la seducció paterna a l'excèpcionalitat" (pg. 250), d'aquest període en va quedar la correspondència que mantenia amb Fliess. La seva filla Anna va fer desaparèixer les cartes que contenien casos clínics amb evidències de seducció, cartes que no van ser publicades fins el 1985.

"La legitimitat que té l'adult per la carícia sexual de la nena és extensiva a la seva pràctica sexual de tota classe, i el delictes sexual no és un aspecte que li generi ni vergonya ni culpa" (pg. 380).

L adolescència període crític

Segons mostren treballs actuals de Brown y Gilligan⁵⁵ (1990) del pas de la pubertat a l'adolescència, aquest "fer-se la tonta" comporta conflictes seriosos a la noia, que la porten a fer moltes desconexions: entre el seu cos i la seva ment; entre el seu desig i la seva paraula, entre el seu jo i les seves relacions, entre els seus sentiments i pensaments interiors i el món exterior, a la vida, en l'espai públic. En aquest sentit s'ha trobat que aquesta edat és sovint l'inici de trastorns somàtics, depressius, de l'autoestima, anorèxia i de bulímia. Un treball de 1986⁵⁶, que és una meta-anàlisi de 23 treballs sobre la població psiquiàtrica en consulta interna o externa, mostra que hi ha una incidència en el 77% de les dones d'aquesta població de personalitats borderline.

La patologia femenina té dues característiques rellevants: la seva aparició a partir de la pubertat y la incidència de la sexualitat en la seva causació. Probablement ens trobem amb un procés de sexualització de la noia que li ve imposat, davant del qual l'adolescent per apropiat-se'n ha de fer un laboriós camí, un camí que pot comportar diverses ansietats, com la preocupació de la nena sobre la integritat del seu cos, i les conseqüències indesitjables que pot comportar la satisfacció del desig sexual (Dio Bleichmar, 1997).

Gilligan ha fet moltes contribucions⁵⁷ a l'estudi de la nena adolescent. En un treball de 1990⁵⁸ descriu l'adolescència com un període especialment crític perquè planteja un problema de connexió més que de separació. Vegem a que es refereix: Margaret Mahler⁵⁹, completava la concepció freudiana del desenvolupament. Segons la seva descripció la criatura segueix un procés gradual de maduració des de la indiferenciació de la simbiosi fins la separació-individuació. Aquesta teoria intrasubjectiva sosté que la fase final del creixement és assolir l'autonomia. El concepte de maduració psicològica clàssica és l'ideal de la cultura occidental: L'individu autònom, separat, autosuficient. Però aquesta posició és d'extrema soledat, tal com mostra Benjamin⁶⁰ de forma brillant. Per això Gilligan assenyala que el problema de les adolescents és de connexió. Aquest problema no es resol fàcilment perquè el nostre pensament occidental tendeix a plantejar-lo en forma de polaritat dicotòmica, o és autosuficient o és una bona dona; o s'exclou a si mateixa o exclou als/les altres; ... Per tal que les nenes es puguin respondre a si mateixes han de resistir-se a la convenció de la "bondat" femenina, i si volen respondre als/les altres han de resistir-se al valor que donem a l'autosuficiència i a la independència. En altres paraules s'ha d'escindir i optar per separació o per connexió. El que explica la incidència de la patologia borderline entre la població femenina.

Entrevistant nenes de 12 anys. Gilligan es va adonar que tenen un coneixement extraordinari del món social humà, un coneixement que han anat espigant del que veuen i del que escolten, però que no el poden sostenir perquè estan atrapades en una paradoxa: si callen, com veuen fer a la majoria de dones, perden la connexió amb les/els altres, i si parlen del que veuen i senten també, perquè hi ha coses que "no es diuen". Gilligan, Lyons y Hanmer⁶¹ ens descriuen el que Balenky⁶² i cols. han trobat, el 1986, és

⁵⁴ Obra esmentada a la nota 19, pgs 24-25.

⁵⁵ BROWN, L. GILLIGAN, C. Meeting at the crossroads woman's psychology and girl's development, Cambridge: Harvard University Press, 1992

⁵⁶ AKTHAR, & cols. (1986), "The demographic profile of borderline personality disorder", a *Journal of Clinical Psychiatry*, 47, 196-198, treball esmentat a Dio Bleichmar (1997).

⁵⁷ GILLIGAN, C. In a different voice, Cambridge MA : Harvard University Press, 1982.

⁵⁸ GILLIGAN, C., LYONS, N.P. & HANMER, T.J. Making Connections. Cambridge: Harvard University Press, 1990, 334 pgs. ISBN: 0-674-54040-9

⁵⁹ MAHLER, M., PINE, F. & BERGMAN, A. The psychological birth of the human infant. New York: Basic Books, 1975.

⁶⁰ En el seu llibre de 1996.

⁶¹ GILLIGAN, C., LYONS, N.P. & HANMER, T.J. Making Connections. Cambridge: Harvard University Press, 1990, 334 pgs. ISBN: 0-674-54040-9

⁶² BALENKY, M. B. & cols. Women's ways of knowing. New York: Basic Books, 1986

que les dones es retiren al silenci quan les paraules es converteixen en armes i s'utilitzen per ferir. Això és una paradoxa per les nenes ja que elles insisteixen en la necessitat que tenen de que, si hi ha conflicte, aquest estigui obert i puguin expressar el desacord.

Entre els 12 i els 15 anys sembla que les nenes es traslladin de l'èfera pública a l'èfera privada. Han observat on i quan parlen les dones, i quan callen, s'han adonat de la condescendència de moltes dones a la autoritat dels homes, han observat que el missatge per les dones és: calla, adonat t de l'absència de dones i no diguis res. És llavors quan Gilligan es troba amb la sorpresa de la supressió del coneixement que les mateixes nenes tenien només uns anys enrere, i que apareixen la pusil·lanimitat i la tonteria. Apareixen el tall i les desconexions a les que fem referència.

En el seu capítol 'El desenvolupament psicològic de les dones. Implicacions per la psicoteràpia'⁶³ Gilligan comença l'apartat 'Una observació persistent' dient que des del segle XIX que els psicòlegs i psiquiatres saben que l'adolescència és una època especialment difícil pel desenvolupament de les dones. I entre les noies que pateixen hi ha les que semblen més vitals psicològicament. Breuer va dir:

'les adolescents que més tard esdevindran histèriques són en la seva majoria, vives, dotades i plenes d'interessos intel·lectuals abans de caure malaltes. Sovint la seva força de voluntat és remarcable. Hi ha incloses noies que es lleven a la nit per tirar endavant estudis que els seus pares els han prohibit. No acostumen a ser simples, amb una inèrcia intel·lectual pobre, ni estúpides'.

Un treball de 1988 de revisió de la literatura sobre l'adolescència proporciona proves de que és més probable que les noies experimentin problemes psicològics a aquesta edat. A l'adolescència hi ha un augment notable d'episodis de depressió, de trastorns amb el menjar, d'imatge corporal dolenta, de pensaments i accions suïcides, i una caiguda del sentit de l'autovàlua de les noies. Aquest estudi, que inclou aportacions de tot al llarg del segle (Freud 1905 i 1933; Horney, 1926; Miller, 1984; Thompson, 1964), mostra que les noies a l'adolescència experimenten una mena de constricció o estretament psíquics, i pateixen un ampli rang de símptomes depressius, processos dissociatius i fenòmens "com si". Coincideix plenament amb el que sosté Dio Bleichmar, i amb la repressió de la sexualitat.

Els estudis epidemiològics proporcionen més evidències. Quan les famílies estan sota pressió –d'un conflicte marital, dificultats econòmiques, o pares que van a la guerra- els fills que tenen més riscos psicològics són els nens a la infància i les noies a l'adolescència. En concret Block (1990) informa d'una caiguda sobtada de la capacitat d'adaptació de les noies al voltant dels onze anys, no hi ha una troballa semblant pels nois. Seligman (1991) va trobar que les noies, com a mínim fins la pubertat, són més optimistes que els nois, i va arribar a la conclusió que, sigui el que sigui el que causa la gran diferència en depressió entre els adults, essent les dones el doble de vulnerables que els homes, no té les seves arrels a la infància. Deu passar alguna cosa a la pubertat o poc després que causa un fracàs sobtat –i que, de fet, afecta molt durament a les noies.

Una enquesta recent (1991) va trobar que les noies blanques tendeixen a experimentar una caiguda en els sentiments d'autovàlua al voltant dels onze anys, les d'origen hispànic experimenten una caiguda més notable uns anys més tard, i les negres tendeixen a mantenir els seus sentiments d'autovàlua però potser al preu de dissociar-se de l'escola i d'estar públicament en desacord amb els seus mestres.

En conjunt, totes aquestes dades suggereixen que les noies han d'afrontar una crisi psicològica en el moment de l'adolescència. Algunes noies hi responen devaluant-se i sentint-se sense valor, mentre que d'altres estan públicament en desacord i es dissocien de les institucions que les devaluen. Totes les solucions suposen un preu per les noies.

5. COM ESTIMEN ELS HOMES I LES DONES?

Ens ho podem preguntar amb la Chodorow. En primer lloc ens haurem adonat que l'amor sexual és un camp particularment útil per investigar les interseccions múltiples del gènere i la sexualitat i per veure les connexions entre la cultura, la ideologia i la psique, i que en això coincideix amb Dio Bleichmar (1997) i amb Kernberg (1995). A continuació afirma que els homes i les dones estimen de tantes maneres diferents com són homes i dones, sense perdre de vista que la heterosexualitat està privilegiada en la cultura i en la psicoanàlisi, ni oblidar que hi ha una predominància psicològica i cultural de la dominància

⁶³ GILLIGAN, C., ROGERS, A. G. & TOLMAN, D. L. Women, Girls & psychotherapy. Reframing resistance, New York: Harrington Park Press, 1991, 272 p. ISBN: 1-56023-012-6, hi ha el capítol que esmento de Gilligan, pgs. 5-31

de l'home, i tenint en compte que la manera com estimen els homes i les dones varia terriblement d'una cultura a una altra. Segons Chodorow, seguint la tesi de Lewes que hem descrit, hi ha dotze maneres d'estimar.

Respecte a la preeminència de la heterosexualitat, es pregunta perquè existeix si fora de la procreació no està clar que el tipus de vivències que proporciona siguin gaire més sanes que les homosexuals, i aquestes cobreixen les mateixes funcions, és dir, l'afecte, la intimitat, el compartir, la comunicació. Consta que hi ha moltes persones homosexuals ocupant lloc preeminents de la vida cultural i/o social, i que l'homosexualitat no té res a veure amb anormalitat psíquica. És més, atès que la heterosexualitat està basada en relacions de dominació és més probable que doni lloc a situacions patològiques.

Chodorow ens adverteix del perill de generalitzar, és a dir, d'oposar tots els homes a totes les dones, però també del perill contrari: d'esborrar les diferències i dir el sexe és el sexe. Hem d'entendre, diu, que el gènere és el que fa la diferència, però adonant-nos que el que és important per una persona no és simplement la feminitat o la masculinitat, sinó els significats específics que té el gènere per aquesta persona particular. Així que, veiem que el problema que es planteja Chodorow és com considerar la subjectivitat amb gènere sense intentar donar-li categoria de diferències de gènere objectives.

Acaba arribant a la següent formulació: el gènere és un ingredient important en la manera com estimen els homes i les dones; i totes les fantasies amoroses, els desigs amorosos, i les pràctiques amoroses estan parcialment formats pel sentit del jo amb gènere. Però aquest sentit del jo amb gènere és creat individualment i és particular. És una fusió única del significat cultural amb el significat personal-emocional que està lligat a la història psicobiogràfica individual de qualsevol persona. Per tant, a més, pot presentar qualsevol nivell de patologia del caràcter o neurosi.

Per entendre com estimen els homes i les dones hem d'entendre com estima un home o una dona particular. Entendre la feminitat i la masculinitat i les diferents formes de sexualitat requereix que entenguem com qualsevol dona u home particular creen el seu propi gènere i la seva pròpia sexualitat cultural i personal. La psicoanàlisi és una eina que podem utilitzar per ajudar-nos a entendre el gènere i la sexualitat en totes les seves formes. La tesi de Chodorow és, precisament, que no hi ha una feminitat, una masculinitat i una sexualitat, sinó moltes, tantes com possibilitats entre les diferents proporcions de cada combinació. Per això ella sosté que hi ha masculinitats, feminitats i sexualitats i que ens les hem d'explicar en cada cas.

Segons Kernberg (1995) l'amor sexual madur amplia el desig eròtic a una relació amb una persona específica en que l'activació de les relacions inconscients del passat i les expectatives conscients d'una vida futura com a parella es combinen amb l'activació d'un jo ideal conjunt. L'amor sexual madur implica un compromís en els reialmes del sexe, les emocions i els valors.

Una manera més complexa de Kernberg de definir l'amor sexual madur: és una disposició emocional complexa que integra: 1) l'excitació sexual transformada en desig eròtic per una altra persona, 2) la tendresa que es deriva de la integració del jo investit libidinalment i agressiva i de les representacions d'objecte, amb una predominància de l'amor sobre l'agressió i tolerància de l'ambivalència normal que caracteritza totes les relacions humanes, 3) una identificació amb l'altre que tant inclogui una identificació genital recíproca com una empatia profunda per la identitat de gènere de l'altre, 4) una forma madura d'idealització juntament amb un compromís profund cap a l'altre i cap a la relació, i, 5) el caràcter apassionat de la relació d'amor en els tres aspectes que hem vist: la relació sexual, les emocions i els valors. (pg. 69)

Kernberg és molt complex, però aquí, el que vull subratllar de la seva aportació, és com integra la pulsio agressiva: l'agressió, diu, entra a l'experiència sexual mateixa. Penetrar i ser penetrat/ada incorporen l'agressió al servei de l'amor utilitzant el potencial erotogènic de l'experiència de dolor com una contribució necessària per la fusió gratificant amb l'altre en l'excitació sexual i en l'òrgasme (pg. 22). Jo no ho diria amb les mateixes paraules però recullo la idea de que cal una certa agressivitat per portar l'excitació sexual a l'òrgasme, i que aquesta pulsio, l'agressiva, no està gaire desenvolupada en les dones. Apunto a que posar-se en contacte amb la força i amb la ràbia, és un altre dels aspectes a incorporar.

A continuació resumiré la visió de Kernberg⁶⁴ de les relacions amoroses tal com les ha descrit en el seu llibre, ja que ell és l'autor que inclou la pulsio agressiva a la seva teoria de les relacions amoroses, per explicar-ne la normalitat i la patologia.

La teoria de les pulsions libidinal i agressiva

⁶⁴ Per aquest apartat he utilitzat la traducció castellana del llibre de Kernberg: KERNBERG, O. Relaciones amorosas, normalidad y patología, Buenos Aires: Paidós 1998. 334 pgs. ISBN: 950- 12-4190-4

A la pg. 47 i ss. diu "jo veig els afectes com estructures instintives de naturalesa psicofisiològica, donats biològicament i activats en el desenvolupament, que inclouen components psíquics. Crec que aquest aspecte psíquic s'organitza per constituir les pulsions agressiva i libidinal descrites per Freud. Considero els afectes com estructures pont entre els instints biològics i les pulsions psíquiques".

Kernberg insisteix en la importància de mantenir la teoria de les dues pulsions bàsiques, la sexualitat i l'agressivitat, per no caure en una simplificació que desvirtui la complexa interacció de tots els desenvolupaments afectius en relació amb els objectes parentals. La libido o pulsio sexual resulta de la integració dels estats afectius positius o recompensadors. La pulsio agressiva resulta de la integració d'una multitud d'experiències afectives negatives o aversives (ira, fàstic i odi). La ira es pot considerar l'afecte bàsic de l'agressió, la funció primordial de la qual és l'intent d'eliminar una font de dolor o irritació. L'odi és ira dirigida cap a l'objecte, estable i estructurada.

Diu que els afectes tenen una activació psicofisiològica secuencial, hi ha el malestar, la ràbia i la por primerencs; més tard la depressió i la culpa. Aquests afectes determinen la sèrie d'investidures agressives del *self* i l'objecte.

El desig eròtic

L'excitació sexual és l'afecte bàsic en torn al qual s'agrupen els afectes que constitueixen la libido com a pulsio. El desig eròtic (és a dir, l'excitació sexual dirigida a un objecte particular) relaciona l'excitació sexual amb el món de les relacions objectals internalitzades en el context de l'estructuració edíptica de la realitat psíquica. Aquest procés culmina en l'amor sexual madur.

Característiques del desig eròtic (pgs 54 i ss):

- 1) recerca de plaer orientada vers l'altra persona, a la que es vol penetrar i envair, i per la que es vol ser penetrat/ada i envaït/ida. És un anhel d'intimitat, fusió i barreja que implica necessàriament creuar una barrera i convertir-se en un/a amb l'objecte elegit.
- 2) és la identificació amb l'excitació sexual i l'òrgasme de l'altre/a, per gaudir de dues experiències complementàries de fusió.
- 3) és la sensació de transgressió, de superar la prohibició implícita de tota trobada sexual, que deriva de l'estructuració edíptica i que inclou la violació de les prohibicions edíptiques, i l'agressió contra l'objecte, en el sentit que en el desig eròtic és té la sensació que l'altre/a s'ofereix a la vegada que es nega, i la seva penetració o absorció és violació dels límits de l'altre/a. Aquesta agressió és excitant per la seva gratificació agradable, i perquè està continguda en una relació amorosa. Aquí tenim la incorporació de l'agressió a l'amor⁶⁵.
- 4) la idealització del cos de l'altre/a, i
- 5) l'oscil·lació entre el desig de secret, intimitat i exclusivitat, per una banda, i el d'apartar-se de la intimitat per produir una discontinuïtat radical, per l'altra. També anomenada ambivalència.

La passió sexual

En l'amor apassionat, l'òrgasme integra el creuament del límit del *self* cap a la consciència de que el funcionament biològic està més enllà del control del *self*, i un creuament simultani de límits per la identificació sofisticada amb l'objecte estimat, mentre es conserva un sentit de la pròpia identitat separada. L'òrgasme, com a part de la passió sexual també ha de representar simbòlicament l'experiència de morir, de mantenir l'autoconsciència mentre s'és arrossegat/ada a l'acceptació passiva de seqüències neurovegetatives que inclouen l'excitació, l'èxtasi i la descàrrega. La fusió, per tant és una aventura perillosa, que suposa el domini de la confiança sobre la desconfiança i la por, i el lliurament del *self* a l'altre/a a la recerca d'una unió extàtica sempre amenaçada per allò desconegut. Conté l'esperança bàsica de donar i rebre amor i de ser reconfirmat/ada d'aquesta manera en la pròpia bondat, en contrast amb la culpa per l'agressió dirigida a l'altre/a i la por al perill conseqüent.

⁶⁵ En aquest punt Kernberg introdueix el dolor, diu: "ser l'objecte del dolor induït per l'altre/a i identificar-se amb l'objecte agressiu a la vegada que un/a s'experimenta també com la seva víctima, crea una sensació d'unió en el dolor que reforça la fusió en l'amor. Induir dolor a l'altre/a i identificar-se amb el plaer eròtic de l'altre/ en el dolor és sadisme eròtic, l'altra cara del masoquisme eròtic. En aquest sentit el desig eròtic inclou un element de lliurament, d'acceptar un estat d'esclavatge respecte a l'altre/a, mentre que també s'és amo/a del destí de l'altre/a. Tant en el plaer com en el dolor se cerca una experiència afectiva intensa que esborri temporalment els límits del *self*, una experiència que pugui donar un significat fonamental a la vida, una transcendència que vinculi l'acció sexual a l'èxtasi religiós, una experiència de llibertat que vagi més de les limitacions de l'experiència quotidiana". Pgs 57-58. El que Kernberg està descrivint aquí és el vincle sado-masoquista, que també ha descrit Benjamin, però ell li dona la categoria de comportament sexual infantil polimorf i sosté que cal incorporar aquesta actitud al desig eròtic madur. Jo discrepo d'ell en el sentit que el proposa com a vincle "hormal" de les relacions amoroses.

En percebre l'altre/a estimat/ada com l'encarnació no només de l'objecte edípic i preedípic desitjat, i la relació ideal amb l'altre/a, sinó també de les idees, els valors i les aspiracions que fan la vida digna de ser viscuda, l'individu que experimenta la passió sexual expressa l'esperança d'una creació i consolidació del significat en el món social i cultural. Per això, en una relació sexual satisfactòria, la passió sexual és una estructura que caracteritza, a la vegada, el vincle amb els regnes del sexe, les relacions objectals, l'ètica i la cultura.

La passió sexual reactiva i conté la seqüència completa d'estats emocionals que assegurin a la persona la seva pròpia bondat, la dels seus pares i la de tot el món dels objectes, i l'esperança de la realització de l'amor malgrat la frustració, l'hostilitat i l'ambivalència, i davant les limitacions realistes de la vida humana, la inevitabilitat de la malaltia, la declinació, el deteriorament i la mort.

El gènere

Kernberg està d'acord amb Person en el sentit que les criatures estableixen una identitat de gènere nuclear masculina o femenina des del principi, i per tant en desacord amb Freud que postula una identitat masculina per ambdós sexes. Segueix a Money i Erhardt en que la definició parental de la identitat de gènere és la seva clau organitzadora.

Kernberg es fonamenta en les teories de Braunschweig i Fain per mantenir que la cura de la mare i la seva expressió de goig en l'estimulació física de la criatura són essencials per desvetllar-li l'erotisme i posteriorment el desig eròtic. L'experiència eròtica primerenca amb la mare encén el potencial per l'excitació sexual, tant en el nen com en la nena. Però, mentre que la relació eròtica implícitament "tentadora" de la mare amb el seu nen constitueix un aspecte constant de la sexualitat masculina i contribueix a la capacitat habitualment continua de l'home per l'excitació genital, el subtil i inconscient rebuig per la mare d'aquesta excitació sexual quan es tracta de la filla inhibeix gradualment la consciència que la nena té de la seva genitalitat vaginal inicial. Aquest tracte diferent atorgat al nen i a la nena en l'àmbit eròtic consolida poderosament llurs respectives identitats de gènere nuclears, a la vegada que contribueix a establir llur diferència en l'afirmació de l'excitació genital al llarg de la infància: continua en el noi, inhibida en la noia. La mateixa conclusió a la que han arribat les diferents autores que hem exposat: Orbach, Gilligan, Dio Bleichmar, Person, Chodorow, Benjamin, cada una amb els seus matisos.

El fet que la mare no investeixi els genitals femenins de la nena també constitueix una resposta a les pressions culturals i a les inhibicions compartides sobre els genitals femenins, derivades de l'angoixa de castració masculina. Una altra raó és que la mare no realitza aquesta investidura dels genitals de la nena perquè manté la seva pròpia "sexualitat vaginal" com a part del seu domini separat, en tant que dona relacionada amb el pare. D'acord amb Braunschweig i Fain, Kernberg diu que el camí del desenvolupament sexual femení és més solitari i més reservat, i que resulta més valent que el de l'home, la genitalitat del qual és estimulada per ambdós progenitors. Potser per això la dona adulta té un coratge i una capacitat pel compromís heterosexual potencialment majors que els de l'home adult.

A més, Blum assenyala la importància de la rivalitat i els conflictes edípics entorn a l'autoestima com a dona que la nena suscita en la mare; si la mare s'ha devaluat com a dona, també devaluarà a la seva filla. (Com també diu Orbach). Respecte al masoquisme, Blum arriba a la conclusió que les primeres identifications, i relacions objectals de la nena tenen una importància crucial en la determinació de la seva identitat sexual, el seu paper femení i les seves actituds maternes ulteriors: que és més probable que el masoquisme sigui una solució inadaptada per les funcions femenines. Res a veure amb que la femella humana estigui més dotada que el mascle per obtenir plaer del dolor. Com també mostra Dio Bleichmar.

Kernberg afirma que superar la por i l'enveja de l'altre gènere representa, tant per homes com per dones per igual, l'experiència vivificant de superar les prohibicions contra la sexualitat. La descoberta i el gaudi de la plena genitalitat pot portar a la parella a canviar la seva submissió a les convencions culturals predominants i a les prohibicions i supersticions ritualitzades que aixequen barreres contra la genitalitat madura. Però aquesta llibertat sexual no es pot exportar fàcilment a les normes socials, i els esforços per "alliberar l'amor sexual" en base a l'educació massiva i al "canvi cultural" porten en general a una mecanització convencionalitzada del sexe. En aquest sentit d'acord amb Person.

Amor sexual madur

Kernberg afirma que la capacitat per gaudir lliurement del goig sexual és una prova de la capacitat per assolir llibertat conjunta, riquesa i varietat en les trobades sexuals de la parella, si al menys la té un dels membres. Encarar frontalment la inhibició, limitació o rebuig sexuals d'un dels membres és senyal d'una identificació genital estable.

Darrera les incompatibilitats sexuals primerenques de la parella hi acostuma a haver problemes edípics significatius no resolts, i la mesura en que la relació pot contribuir a solucionar-los depèn sobretot de l'actitud del membre més sa. Ara bé, un aspecte del procés normal de selecció de parella és evitar la que imposés severes limitacions a l'expectativa de gratificació sexual.

La selecció madura de la persona per estimar i amb la que es vol passar la vida involucra ideals madurs, judicis de valor i objectius que, a més de satisfer les necessitats d'amor i intimitat, procurin un sentit més ampli a la vida.

La maduresa emocional no assegura una estabilitat sense conflictes per la parella. A mesura que, amb els anys, una persona va essent més capaç d'estimar en profunditat i d'apreciar amb realisme a l'altre/a com a part de la seva vida personal i social, ella o ell poden trobar possibles parelles, que podrien ser igual o més satisfactòries. Cada membre pot experimentar, de tant en tant, el desig d'altres relacions (la possibilitat de les quals pot ser avaluada amb realisme) i renúncies repetides. Renunciar a un desig pot afegir profunditat a la relació. Finalment, totes les relacions humanes s'han d'acabar, i l'amenaça de pèrdua i abandó i, en darrer terme, de mort, és més gran allà on l'amor ha estat més profund; la consciència d'això també l'aprofundeix.

L'agressió i la parella

Per acabar el meu resum de la teoria de Kernberg, de l'autor que fa la millor síntesi de tota la complexitat que he posat en joc amb el meu treball, citaré un fragment de text que extrec del seu capítol sobre el gènere. Diu així:

El desenvolupament i l'èxit social, cultural i professional de les dones a la societat occidental, podria amenaçar la protecció tradicional, culturalment sancionada i reforçada, de la que han gaudit els homes contra les seves inseguretats i pors edípics, i enveja a les dones; la realitat canviant enfronta ambdós participants amb la reactivació potencial de l'enveja, la gelosia i el ressentiment conscients i inconscients, que fan augmentar en grau perillós els components agressius de la relació amorosa.

Formulem això d'una manera més analítica:

A. Per l'home:

L'ambivalència de l'home respecte a la mare excitant i frustrant de la primera infància, la seva sospita profunda de que la sexualitat de la mare és temptadora i refusadora, es converteixen en qüestions que interfereixen en el vincle eròtic, la idealització i la dependència respecte de la dona estimada. La culpa edíptica inconscient i la sensació d'inferioritat davant la mare edíptica idealitzada poden donar per resultat la inhibició sexual o la intolerància a una dona que es torna sexualment lliure i respecte a la qual ell ja no es pot sentir tranquil·litzadorament protector. (Un desenvolupament d'aquest tipus pot perpetuar la dicotomia entre les relacions erotitzades i les relacions idealitzades desexualitzades típica dels nois a l'adolescència). En circumstàncies patològiques (narcisisme), l'enveja inconscient a la mare i la necessitat de venjar-se d'ella poden generar una devaluació inconscient catastròfica de la dona com a objecte sexual anhelat, amb el distanciament i l'abandó conseqüents.

B. Per la dona:

En una dona que de nena no va tenir una relació primerenca satisfactòria amb una mare que li tolerés la seva sexualitat, l'experiència inconscient d'aquesta mare hostil i rebutjadora que interferia en el desenvolupament primerenc de la sensualitat corporal i, més tard, l'amor al pare, pot generar una culpa inconscient exagerada en relació amb la intimitat sexual acompanyada del compromís profund amb un home. En aquestes circumstàncies, el canvi normal d'objecte per part de la nena, que passa de la mare al pare, queda distorsionat inconscientment, i la relació amb els homes es converteix en sado-masoquista. Si desenvolupa narcisisme (com a estructura de la personalitat), és possible que aquesta dona expressi la seva intensa enveja inconscient als homes mitjançant una devaluació defensiva de les persones que estima, distanciament emocional i potser una promiscuïtat equiparable a la dels homes narcisistes. L'experiència d'un pare edípic inaccessible, sàdic, sexualment rebutjador o seductor i temptador exacerba aquests conflictes primerencs i els seus efectes sobre la vida amorosa de la dona.

Des del punt de vista psicoanalític, el desig d'arribar a ser una parella i satisfer d'aquesta manera les necessitats inconscients profundes d'una identificació amorosa amb els propis pares i amb els seus papers en una relació sexual és tan important com les forces agressives que tendeixen a socavar les relacions íntimes. Allò que destrueix el vincle apassionat i pot generar una sensació d'empresonament i d'"avorriment sexual", en realitat és l'activació de l'agressió, que amenaça el delicat equilibri entre el sadomasoquisme i l'amor en la relació de parella, tant sexual com emocional.

6. CONCLUSIONS GENERALS DEL TREBALL

El tema que he abordat en aquestes pàgines –sexe, gènere i violència– és extremadament complex, ja que s'hi entrellacen molts aspectes, des de la vida psicològica personal, amb les corresponents internalitzacions de la cultura dins la que s'insereix, fins a l'organització social i política de l'entorn d'aquesta persona.

El resultat de l'Inventari que he passat apunten inequívocament en la mateixa direcció que ens mostren els/les autors/res que he llegit i ressenyat, és a dir, que els nois i les noies segueixen camins de desenvolupament de la identitat de gènere marcadament diferents.

Segons els resultats obtinguts, que a *grosso modo* es poden resumir en que els nois tenen actituds agressives davant la sexualitat en molta major mesura que les noies, ens trobem davant l'evidència que, col·lectivament, produïm nois masculins amb trets patològics.

Per dir-ho molt condensadament, i en paraules de Kernberg "en els homes, la patologia predominant de les relacions amoroses que deriva dels conflictes edípics pren la forma de por i inseguretat davant les dones i de formacions reactives contra aquesta inseguretat, com la hostilitat reactiva o projectada cap a elles" (pg. 106) o, en altres paraules, que les pors inconscients dels nois masculins els activen les components agressives. Però "els homes han gaudit tradicionalment de protecció, culturalment sancionada i reforçada, contra les seves inseguretats i pors edípiques i enveja de les dones (Kernberg, pg 108)".

Pel que fa a les noies, per les puntuacions obtingudes en l'Inventari, ens adonem que accepten graus molt elevats de violència, també degut al seu camí particular de desenvolupament de la identitat que les deixa en posició inhibida i masoquista (segons alguns autors). O dit en paraules de Dio, que "allò que pertorba la feminitat és la mateixa feminitat tal com està establerta, la sexualitat femenina amb els seus riscos reals, i la mateixa identitat femenina amb els seus desavantatges en una cultura que devalua i mitifica la feminitat" (pg. 420)

És a dir, que són les relacions primerenques de les criatures amb les figures parentals les que els proporcionen la identitat de gènere normatiu, juntament amb la confirmació de la validesa del sistema de gènere que van rebent al llarg de la latència i l'adolescència, allò que les estructura de manera patològica.

Això ens demostra, una vegada més, que aquesta divisió tan dicotòmica que fem de les persones en masculines i femenines és nefasta. Finalment, que és la identitat de gènere normativa la que posa les bases per la patologia.

Sense oblidar, com demostra Dio Bleichmar abastament, que el gènere va més enllà de la història individual de cada persona particular, i que es troba en les institucions d'allò simbòlic de la cultura: en els valors, en els ideals i en els mites.

Com veiem, queden establertes les condicions perquè les relacions de parella entre homes i dones tinguin més a veure amb el sado-masquisme que amb l'amor.

Fer un afirmació d'aquestes característiques sembla un intent de provocació per la meua part. No ho és. Aquesta és la conclusió principal que es pot derivar dels resultats generals de l'estudi, tant de l'experimental com del teòric.

Anem a veure quines són les condicions de criança que donen lloc al tipus de desenvolupament amb propensió a la patologia que estem descrivint:

- A. tota la criança preedíptica i edíptica l'han dut a terme primordialment les mares, de la millor manera que han sabut, però, pels resultats obtinguts, es pot deduir que ho han fet d'acord amb el patró dimòrfic de proporcionar la identitat de gènere normativa, és a dir, d'estimular obertament el nen, mentre responien amb major distància i fredor a la sensualitat de la nena.
- B. el pare d'aquestes criatures, entretant, es mantenia més o menys al marge de la criança, ocupant la posició de pare simbòlic (o patriarca), privant-les d'una altra font de relació intersubjectiva.

Conclusió respecte al gènere: - cal abandonar el sistema de gènere dimòrfic normatiu vigent, una de les primeres mesures a prendre per portar a terme aquest objectiu és fer un replantejament general de la criança de les criatures.

Si no volem continuar produint col·lectivament criatures que manifestin actituds clarament patològiques, com està passant, ni volem continuar donant a les mares tota la responsabilitat de la gènesi de la patologia, com també està passant, cal treure la criança primerenca de les criatures de les mans exclusives de les mares. D'aquesta manera posarem realment les bases per modificar el sistema de gènere: els proporcionarem un model de pare i de mare que tenen papers de gènere més creuats.

Les criatures són fruit de dues persones que les porten al món. Cal que aquestes dues persones intervinguin en el moment de la construcció del seu *self* (amb gènere), aportant ambdues intersubjectivitats a aquest *self* en construcció, a fi i efecte que es pugui nodrir dels afectes i els efectes que cada una els produeixi, responsabilitzant-se així, en comú, dels resultats d'aquesta criança. Tal com

afirmava Chodorow en el 78, "l'eliminació de l'organització parental actual a favor d'un sistema en que tant homes com dones siguin progenitors responsables, constituïria un avenç social enorme. Aquests avenços no tenen lloc senzillament perquè siguin millors per la "societat", ni tampoc es donen perquè siguin millors per algunes persones (les menys poderoses). Depenen de l'organització i l'activitat conscients de tots el homes i totes les dones que creuen que els seus millors interessos rau en la transformació de l'organització social d'allò masculí i allò femení i en l'eliminació de la desigualtat sexual" (pgs. 318-319)⁶⁶.

Això és el que està tenint lloc en els països més avançats⁶⁷ i entre les capes més conscients de la població: el que en anglès s'anomena "dual parenting"⁶⁸, que podem traduir per "parentalitat dual".

Tot i que, com diu Benjamin, això no solucionarà tots els problemes -ja que és tota la cultura i tota la organització social i política occidental (per no parlar de la oriental) que està imbuïda de la racionalitat masculina, o funcionament patriarcal- al menys cada criatura particular podrà nodrir-se de dues intersubjectivitats enlloc d'una com està tenint lloc a l'actualitat, amb el que podria augmentar la probabilitat que els nuclis de la identitat de gènere de les criatures tinguessin més aspectes creuats. A més, per poder portar a terme aquesta proposta, la dona ha d'haver abandonat la omnipotència, en major mesura que en l'actualitat, tal i com suggereix Benjamin.

Dio afirma que hi ha un quadre multifactorial després del naixement, mitjançant el que es completa la complexa organització del sistema sexe-gènere del *self* en construcció. Aquests factors, per una filla, són:

- 1) Els fantasmes de gènere de la mare sobre el destí de dona que li espera a la seva filla.
- 2) Els fantasmes del pare.
- 3) Les experiències infantils que donin forma als models i ideals de ser dona en el món.
- 4) Adults que s'erigeixen en models per a la nena, tant de feminitat positiva com negativa.
- 5) Els models de feminitat vigents en l'entorn de la nena.

Aquests factors a la vegada es creuen amb:

- a. Aspectes libidinals i afectius de la intersubjectivitat de la nena amb els seus pares
- b. Les identitats femenines i masculines de la mare y el pare respectivament
- c. El grau de plaer i satisfacció que tingui cada un amb la seva identitat
- d. El model de parella que aporten els adults als seus fills. La clínica mostra que aquest factor és de suma importància per a la tipificació i la valoració de gènere que la nena faci.

(Hauríem de construir un quadre similar pel nen).

Cal replantejar-se completament la criança de les criatures. Benjamin dedica moltes pàgines a fer-ne veure la necessitat. Dio Bleichmar, mostra, a més, com tota la psicopatologia fa referència al paper de la mare en la gènesi de patologia; al que fa o deixa de fer la mare i les conseqüències que això té pel desenvolupament de la criatura, el que no significa que el que fa o deixa de fer el pare no tingui també unes conseqüències. En psicopatologia, senzillament, s'ignora el paper del pare, però pensem-hi, per un moment. Pensem de què priva a una criatura un pare absent, dit en altres paraules, considerem el que aquesta persona podia haver aportat a una criatura per la seva criança. Dio ho fa en un exemple memorable, quan desconstrueix el cas de Leonardo da Vinci. Acaba dient que aquesta manera de procedir de la psicopatologia és una manera de "blanquejar" el pare, d'amagar de la vista la seva responsabilitat, d'ignorar-la, de fer veure que no existeix. (pgs 108 a 129)⁶⁹.

Les aportacions de Benjamin, Dio Bleichmar i Chodorow també coincideixen en aquesta anàlisi. Recordem la manera com Benjamin parla de negar els aspectes terrorífics del pare. Les dues autores també coincideixen en ressaltar com etapa crítica del desenvolupament la subfase del reapropament de Mahler, és a dir se situen en el període preedípic. Benjamin postula la necessitat d'un període més llarg de "bisexualitat", el que vol dir permetre que coexisteixin la identificació masculina i femenina. Això permetria als nois convertir-se en més diferenciats de la mare, i els evitaria la necessitat de defenses com el repudi, la "falsa diferenciació" i el control. Així doncs, fer entrar prematurament a l'Edip porta al repudi més que al reconeixement de l'altre. Aquesta impressió de Benjamin coincideix amb l'elaboració que en fa Kernberg (1995)⁷⁰ que afirma que "pot molt ben ser que el fort èmfasi social i cultural en una identitat de gènere estigui reforçat i codeterminat per la necessitat intrapsíquica d'integrar i consolidar una identitat personal en general, de manera que la identitat de gènere cimenta la formació del nucli de la identitat del jo. Per

⁶⁶ En el llibre esmentat a la nota 43.

⁶⁷ Em refereixo als Països Nòrdics, i als Estats Units.

⁶⁸ En anglès existeix el terme "parent" així, sense gènere, que equival al català de progenitor. Altrament ens veuríem obligats a utilitzar terminologia esbiaixada de gènere, que és el que no volem fer, i utilitzar paternatge i maternatge, que és al que m'estic referint.

⁶⁹ Al seu llibre "La Sexualidad Femenina" de 1997.

⁷⁰ pg. 7.

tant, segons Lichtenstein⁷¹, la identitat sexual constituïria el nucli de la identitat del jo. Person (1983) ho corrobora. Chodorow (1994)⁷² s'adona que és el pare el que té més interès i pressa en que les criatures adquireixin una identitat de gènere. Chodorow (1999)⁷³ ens proposa una concepció del desenvolupament lineal i contínua –no en etapes, ni estructures- on cadascú fa la seva pròpia síntesi personal, resultat de la seva pròpia història individual. ‘Una història interpretada, absorbida i creada activament. Reconeguda com a pròpia. Els sentiments actuals, un sentit contemporani del *self*, les passions i les necessitats i els desigs percebuts, no venen del que realment va tenir lloc en el passat, sinó d’una xarxa de processos interns que construeix el present’ (pg. 271)

Tenir o no tenir fills/es: aquesta és la qüestió

Em permeto, encara, escriure unes ratlles respecte a la caiguda de la taxa de natalitat, en molts casos fins a zero, en els darrers 30 anys. Voldria fer-ho dimòrficament, perquè crec que s’articula de forma diferent per un home i per una dona.

Constato, entre algunes dones del meu entorn que no tenen fills, que això no és per manca de desig de ser mares sinó més aviat que el que desitgen és poder compaginar la criança amb la carrera professional, i per això els cal un company que vulgui el mateix que elles, però a la inversa, és a dir que estigui disposat a que la seva carrera professional no ocupi el 100% de la seva atenció. Moltes d’aquestes dones no han pogut obtenir un compromís així de ferm per part dels seus companys i no tenen fills.

Moltes d’aquestes dones consideren que es deixa a les mares massa soles i sense els suports que necessiten a molts nivells per portar a terme de manera adequada una criança sana de les criatures, més enllà dels estereotips de gènere, tan perjudicials, com anem veient, i que això contribueix al manteniment de la fantasia de la mare d’òmnipotent.

Aquestes dones també creuen que per a poder portar a terme adequadament aquesta tasca tan important que és la reproducció de la vida, i especialment pel bé de les criatures en desenvolupament, calen unes altres condicions de criança, que consisteixin no només amb la implicació personal del pare, sinó amb el suport de les institucions d’allò simbòlic de la societat.

Aquestes dones s’adonen, dolorosament, que ni molts homes ni les institucions estan disposades a fer l’esforç que requereix portar vides dignes i sanes al món, amb xarxes assistencials suficients, serveis de llars d’infants de qualitat, flexibilització dels horaris de treball, ... coses perfectament possibles tenint en compte el moment de desenvolupament actual. En canvi observen, ja no amb dolor sinó amb ràbia, com aquestes donen suport a causes molt més banals o fins i tot contràries a la vida –com guerres i armament- sense problemes. Tal vegada aquestes dones es neguin a fer l’esforç titànic que se ls està demanant, a canvi de res.

Des del punt de vista dels homes, crec que la dificultat està en el desig. On i com s’articula el desig de criatura en l’home? En la transmissió del patrimoni material i cultural? No ho sé. El que veig amb més freqüència és que molts homes accedeixen al desig de la seva companya de tenir criatures, més que ésser-ne ells els promotors. Sovint, a més, amb l’assumpció que és cosa d’ella, tant el desig com la criança. Per mandat de gènere.

La veritat és que cada vegada és més possible aquest model de “parentalitat dual” que proposen tant Chodorow, com Benjamin, sobretot a manca de suport institucional, ja que cada vegada hi ha més sectors professionals que es poden beneficiar de les condicions material i tècniques que poden facilitar aquesta pràctica.

Ara bé, amb el suport de polítiques públiques, és encara millor. Torno a fer referència al país nòrdic com a model: en aquest país no es dona suport a les grans estructures militars i ofensives, i en canvi estan autènticament involucrats en els benestar de les persones que hi viuen. Les lleis de protecció a la criança són les millors del món. Disponibles tant pel pare com per la mare. És allà on s’està produint l’autèntica revolució de la criança, i amb ella del sistema de gèneres.

No oblidu, mentre estic escrivint, que ho faig de manera general i atenent a uns resultats promig, i que, precisament per la meua opció psicoanalítica sóc perfectament conscient que cada persona és única, i que,

⁷¹ Lichtenstein, H. (1961). “Identity and sexuality: a study of their interrelationship in man” *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 9, 179-216, esmentat per Kernberg al seu llibre de 1995.

⁷² pgs 45-46

⁷³ CHODOROW, N. J. *The Power of Feelings*, New Haven and London: Yale University Press, 1999, 328 pgs. ISBN: 0-300-08909-0

com diu Chodorow, hem d'analitzar cada persona com a única amb la seva única configuració de sexe-gènere i la seva particular opció sexual, tot sabent que hi poden haver combinacions patològiques i combinacions que no ho són. I que això depèn sobretot de la seva història de relació. Però, justament el que em permeto amb aquest treball, és fer una lectura general i global.

Conclusió respecte al sexe: -cal donar a conèixer a les nenes els seus òrgans i els seus plaers.

Aquesta conclusió es desprèn de la majoria de les lectures que he fet. Hi ha unanimitat entre les autores i els autors que he llegit i ressenyat respecte a la major repressió, inhibició, supressió,... de la sexualitat, primer de la nena, després de la dona. Però amb matisos particulars.

Començaré amb una cita: "Hem vist que la repressió de la sexualitat és de molta major intensitat en la nena que en els nois, arribant a l'extrem de la inhibició (Silverman, 1982)⁷⁴". Però qualsevol cita valdria perquè ja he dit que hi ha unanimitat al respecte. Person, com hem vist, matisa, en el sentit d'advertir-nos de la conveniència de no prendre la sexualitat masculina com a model, ja que, mentre que està d'acord amb la hiposexualitat femenina, troba que la masculina és una hipersexualitat.

Dio Bleichmar, per la seva banda, s'explica la major repressió de la nena perquè aquesta adquireix un "saber" durant la latència que consisteix en: la sexualitat marca a la dona però no a l'home; exerceix una acció perjudicial per a la identitat femenina. Les nenes "calentes" són el sinònim infantil de "puta". De manera que la manifestació oberta del seu desig sexual afecta a la identitat de la nena, al seu narcisisme, a tot el seu ésser. Durant la latència la nena també adquireix un saber sobre la violència sexual: s'adona de la tolerància que hi ha per la seva expressió en els nois (en parlarem més endavant).

El que proposa Dio Bleichmar és que cal començar a dessexualitzar el "tot" del cos sencer de la nena, y donar-li a conèixer i anomenar-li els seus òrgans i els seus plaers; i legitimar-los-hi per tal que pugui invertir les zones erògenes sense que li ho impedeixin les angoixes persecutòries o de culpabilitat (pg. 421). Aquesta és la feina d'educació sexual que cal fer a cada nivell educatiu i a la família.

Segons Dio Bleichmar, allò que constitueix la "mascarada", la "disfressa" femenina és la seva sexualització. La sexualització de la imatge de la dona contribueix a l'escissió o dissociació a l'inconscient de la seva resistència a acceptar aquesta identitat. Tant si l'accepta com si la rebutja serà a costa de pagament.

Kernberg també ens adverteix. En mostrar que la sexualitat satisfactòria suposa un nivell de desenvolupament personal molt complet, ens fa veure que tot intent de promoure major llibertat sexual només aconseguirà major gimnàstica sexual. En aquest sentit està d'acord amb Person.

Però, com que estem tocant un assumpte tan complex i polièdric, jo estic d'acord amb Dio en el sentit que convé proporcionar informació i educació sexual adequada a cada edat i a cada nivell, i que aquesta informació, juntament amb els altres efectes que va produint l'actitud decidida de les dones per sortir d'aquesta posició inhibida i masoquista, va promovent una direcció sana del desenvolupament, en el sentit de Kernberg. Els canvis ja s'estan començant a apreciar, com afirma la pròpia Person, quan diu que, en els darrers anys més i més dones poden gaudir d'una sexualitat satisfactòria.

Conclusió respecte a la violència: -cal aturar l'excessiva tolerància que tenim de la violència

Tant Dio Bleichmar, com Chodorow, com Gilligan, s'adonen que hi ha una tolerància per la violència en general, i en particular per la violència (sexual) dels homes sobre les dones.

La qüestió de la violència és l'essència mateixa d'aquest treball. Ja hem vist la seva articulació en la criatura preedíptica i edíptica. Voldria subratllar, però, que és un aspecte que depassa el marc d'estructura individual per convertir-se en un fenomen col·lectiu a gran escala, amb implicacions culturals i polítiques.

Personalment opino que hi ha a la societat contemporània una excessiva tolerància a la violència de tota mena, i que no estem fent prou per aturar-la, ans al contrari, s'està fomentant. Els mitjans de comunicació, inclòs el cinema, ens saturen la visió amb imatges constants de crims, de violència sexual, d'accidents,... i temo que ens produeixin un efecte d'insensibilització generalitzada.

En aquest sentit pot ser que es produeixi un efecte sumatori entre l'estructuració psíquica individual i l'efecte social dels mitjans de comunicació, juntament amb una pèrdua de valors ètics -com veiem que es produeix en el món de la política i els negocis- que afavoreix una presència de dosis cada cop més grans de violència a les vides de les persones, i que s'expressa en els moments més íntims de les relacions, per

⁷⁴ "The latency period" en Early female development, MENDELL, D. (Comp) Jamaica: Medical and Scientific Books, 1982

esdevenir violència sexual. Els nostres adolescents, principalment nois, participen plenament d'aquest sistema de valors.

De fet Kernberg (pg. 148) diu literalment que la relació de parella consisteix en un equilibri delicat entre el sadomasoquisme i l'amor, tant sexualment com emocional, i que aquest equilibri està amenaçat per l'activació de l'agressió. Fins ara no he parlat de la perversió. És el moment de fer-ho. La perversió és la presència de l'agressió en la sexualitat. El màxim estudiós sobre les perversions va ser Stoller⁷⁵ (1975) i l'he trobat esmentat tant en Person (1998) com en Chodorow (1994). La seva contribució principal va ser descriure la perversió com la forma eròtica de l'òdi. Va arribar a aquesta formulació fonamentant-se en observacions de la manera com la sexualitat, amb tanta freqüència, es fusiona amb l'agressivitat en un desig d'humiliar l'altre/a. Com puntualitza Chodorow⁷⁶, és la magnitud del desig de fer mal el que ens permet diferenciar la sexualitat "perversa" de la "no perversa".

Els resultats obtinguts de la mostra que hem estudiat ens mostren que les influències que reben els/les nostres adolescents, però particularment els nois, els deixen a la frontera entre la sexualitat no perversa i la perversa. Això està en concordança amb les veus que veuen que la patologia de la nostra època és la del narcisisme (amb la seva gradació des de les afectacions més lleus de la personalitat fins a la patologia psicòpata o borderline). Tot el que hem anat descrivint fins aquí són aspectes d'aquesta patologia, des de l'escissió psíquica, passant per la "falsa diferenciació", per les desconexions emocionals amb l'altre/a, la grandiositat,..., en aquesta línia el comportament pervers pertany a la categoria psicòpata, molt freqüent entre les classes adinerades i amb poder, (tot i que també es dona en altres capes de la població), cosa que també estaria en concordança amb les nostres troballes.

7. EPÍLEG

Davant els resultats obtinguts amb la part experimental, i de totes les complicacions del desenvolupament, el primer que se m'acudeix és adoptar una posició pessimista, i lamentar que, després de tots aquests avanços conceptuals en el pla teòric, a nivell concret dels nostres nois i les nostres noies encara hi hagi tan treball per fer.

De l'exposat fins aquí es desprèn que cal molta més informació i educació pròpiament sexuals, però que això sol no és suficient, en absolut. Ja hem dit que cal modificar tot el sistema de gènere a fons. Hi ha tots els aspectes vinculats amb el desenvolupament psicosexual de la persona, amb les seves patologies, moltes de les quals són inconscients.

Estic amb Person que no hi haurà avanços significatius en l'àrea de la sexualitat fins que no n'hi hagi en el camí de la dona per esdevenir subjecte. La meua insistència al llarg del treball de la necessitat d'una psicologia específica de la dona, d'una comprensió específica del que té lloc,... ens porten a la conclusió que hem de treballar molt i molt finament perquè millori ostensiblement la situació de la dona. I tot i que això ja està passant (vegem els resultats que obtenen les noies), hem de treballar per tal d'evitar que en el moment del pas a l'acte, prevalgui la forma de l'home, cosa molt probable dins el sistema de dominació.

Però sobretot, no hem d'esperar canvis a gran escala. Hi haurà les persones més sensibles que sentiran la necessitat imperiosa de treballar, elles personalment, per tal de minimitzar, per elles, particularment, els efectes de la dominació. I per facilitar-se l'accés a una vida sexual satisfactòria. Hi haurà les persones, que a partir del malestar i/o el patiment d'algun trastorn físic o psicològic (potser psicossomàtic) s'adonaran que s'han construït i estructurat en un tipus de personalitat que no els proporciona benestar, o fins i tot que identificaran el seu patiment com a sexual, o de gènere. Aquestes persones pot ser que decideixin acudir a una consulta psicològica. Aquest, sincerament, crec que és el millor camí per afrontar les dificultats específiques i inevitables de la seva estructuració concreta. Aquesta és una via cada vegada més freqüent.

Com a psicoanalistes, podem anar difonent quines són les condicions òptimes per una estructuració sana. També és la nostra responsabilitat crear un estat d'opinió contrari als missatges i imatges que fomenten el tipus de personalitats fortament narcisistes que hem descrit.

Finalment, crec que hem de treballar, si més no amb els/les nostres pacients, en les direccions que al llarg d'aquest treball hem apuntat. Per tal que els homes i les dones tinguem unes identitats més "andrògines", en el sentit de tenir aspectes femenins i masculins; per desidentificar-nos dels papers de gènere tant rígids, que permetin, **que els homes puguin incorporar els aspectes de cura dels altres i les dones el plaer.**

⁷⁵ STOLLER, R. Perversion: The Erotic Form of Hatred, New York: Panteon, 1975

⁷⁶ Llibre de 1994, pgs 47-48.

ANNEX 1

Inventari Revisat d'Actituds vers la Sexualitat

de Wendy Patton i Mary Mannison, *Queensland University of Technology, AUSTRALIA*

En un intent de desenvolupar una escala que se centrés en els temes sexuals dels 90, en vam encarregar de construir aquesta escala d'actituds, que té com a focus principal la coacció sexual.

Descripció

Els anys 80 i 90 han vist estat centrats en les actituds vers la coacció sexual, tant en termes de la seves implicacions en el desenvolupament psicològic dels homes i les dones com en la seva relació amb els embarassos no desitjats i les malalties de transmissió sexual (MTS). En aquest sentit, s'ha vist era important incloure a l'Inventari un ampli espectre de qüestions que se centren en les actituds vers les relacions sexuals, així com en temes més específics, com l'avortament, la masturbació, l'homosexualitat, els anticonceptius, la sexualitat a la infància o en les persones grans, i l'educació sexual.

L'Inventari inicial d'Actituds Vers la Sexualitat (Patton & Mannison, 1993) era un qüestionari de 72 ítems que representava 10 categories actitudinals dissenyats per avaluar un curs universitari de sexualitat humana. Hi havia de 5 a 10 ítems a cada categoria. Es van seleccionar les categories per representar les principals àrees de contingut del curs i incloïen (a) anticoncepció, (b) masturbació, (c) sexualitat al llarg de la vida, (d) papers de gènere, (e) les relacions gais i lesbianes, (f) l'avortament, (g) les MTS, (h) l'abús sexual infantil, (i) la violació, i (j) l'educació sexual.

Els ítems de l'Inventari inicial procedien d'una sèrie de fonts diferents. Aquests qüestionaris incloïen unes quantes escales de Burt (1980), com la del Conservadorisme Sexual, Acceptació dels Mites sobre la Violació, Violència Interpersonal, i Estereotipació dels Rols Sexuals. Les altres mesures utilitzades incloïen les que se centraven en actituds vers l'homosexualitat (Herek, 1988), la SIDA (Griger & Ponerotto, 1988), la violació (Deitz, Blackwell, Daley, & Bentley, 1982; Dull & Giacomassi, 1987; Feild, 1978), les relacions de sortir (Giaruso, Johnson, Goodchild & Zellman, 1979), i les dones (Spence, Helmreich & Stapp, 1973).

Es van fer canvis com a resultat d'una recerca preliminar (Patton & Mannison, 1993, 1994), d'avaluacions d'experts independents en educació sexual universitària, i d'una revisió del contingut i de les paraules de les preguntes per un grup d'educadors de sexualitat d'ensenyament secundari. Es van esborrar preguntes, es va canviar el sentit d'unes altres, i unes altres es van reformular per reflectir els canvis de llenguatge subtils de la població adulta jove (Hall, Howard & Boezio, 1986). També s'hi van afegir preguntes noves per tal de captar diferents qüestions temàtiques. En total, a l'Inventari revisat s'hi van incloure 35 ítems que reflectien diferents temes sobre sexualitat, inclosa la masturbació, la sexualitat en els infants i en les persones grans, la coacció i la violència sexual a la infància i a l'edat adulta, l'homosexualitat, l'avortament i l'anticoncepció. També s'hi van incloure 5 ítems sobre les actituds vers les dones, el que fa un total de 40 ítems per l'Inventari Revisat d'Actituds vers la Sexualitat.

Mitjançant l'anàlisi factorial es van trobar tres factors clars i fiables, i hi havia dos altres factors menys clars (Patton & Mannison, 1995). Els tres factors eren: actituds vers la coacció i la violència sexuals (ítems 2, 5, 6, 13, 17, 18, 25, 27, 29, 33, 37, 38), actituds vers aspectes de la sexualitat (ítems 4, 7, 8, 15, 19, 20, 23, 35), i actituds vers els papers de gènere (ítems 9, 28, 31, 32, 36).

Forma de resposta i temporització

El format de resposta és una escala de 6 punts a la que els responents contesten dient des de *completament d'acord* fins a *completament en desacord*. Es va escollir el format de 6 punts per evitar els decimals i per convidar a optar per un costat o per l'altre. Normalment calen uns 5-10 minuts per completar l'Inventari.

Puntuació

Els ítems van ser formulats de tal manera que contrarestessin qualsevol tendència a estar simplement d'acord (o en desacord) amb tots ells. Això va donar com a resultat que s'invertís la puntuació de les preguntes següents: 4, 7, 13, 15, 19, 20, 23. En el factor actituds vers la coacció i violència sexuals, les puntuacions altes reflecteixen major acceptació dels mites de violació i de la coacció sexual. Les puntuacions altes en el factor d'actituds vers la sexualitat reflecteixen actituds menys tradicionals vers la sexualitat. Les puntuacions altes en el factor d'actituds vers els papers sexuals reflecteixen actituds menys tradicionals vers els papers de gènere.

Fiabilitat

L'alfa Cronbach pel conjunt de l'Inventari revisat va donar 0.85, i les alfas pels tres factors clars van ser 0.85, 0.79 i 0.68, respectivament.

Validesa

La versió inicial de l'Inventari d'Actituds vers la Sexualitat ha estat utilitzat per avaluar el canvi d'actitud posterior a un curs d'universitat. Es van obtenir dades pre i posttest de 115 estudiants (Patton & Mannison, 1993). Patton i Mannison, (1994) també van utilitzar la versió inicial de l'Inventari en un estudi dissenyat per mesurar el canvi d'actituds i de comportaments (mesurat per respostes a situacions problema) posteriors a un curs universitari de

sexualitat humana. Patton i Mannison (1995) van trobar diferències significatives. Pel factor 1, hi havia una diferència significativa entre els homes i les dones en tots 12 ítem, en 10 d'aquests a un nivell de significació de $p < 0.001$. En cada cas, els homes informaven de menys desacord amb ítem, cosa que indica que les dones tenen més resposta negativa a la coacció sexual. També va sorgir un patró semblant pel que fa a les actituds vers els mites de violació, així com en aquells ítems que reflectien coacció sexual entre persones que es coneixien. S'ha d'observar que la diferència ho era de grau; totes les mitjanes es trobaven entre 1 i 3, és a dir, entre completament en desacord i mitjanament en desacord.

En el factor 2 hi havia menys ítems (quatre de vuit) amb una diferència de gènere significativa. Els ítems significatius mostraven que les dones acceptaven més l'expressió de la sexualitat en la canalla i en les persones grans, i rebutjaven més que tant la homosexualitat femenina com la masculina fossin una amenaça per la societat. De nou, la diferència era de grau en la majoria d'ítems.

En el factor 3, tots cinc ítems mostraven diferències significatives entre homes i dones. Aquestes diferències reflectien la major acceptació dels papers de gènere tradicionals per part dels homes – que xiular a les dones en públic és un compliment, que l'alcoholisme de les dones és pitjor que el dels homes, i que l'homosexualitat és una amenaça per les institucions de la societat.

També es van realitzar anàlisis de varianza en les sumes de les puntuacions obtingudes dels factors fiables, els Factors 1, 2 i 3. Com era d'esperar, les consistents diferències significatives trobades en els ítem individuals normalment es mantien en la puntuació total del factor; els Factors 1 i 3 van mostrar diferències significatives de gènere. En conjunt, les mitjanes del Factor 2, les actituds generals vers el factor de sexualitat, no van mostrar diferències significatives entre dones i homes. Tot i que els ítems reflectien diferències en àrees específiques, el resultat de les puntuacions sumades reflectien una mirada representativa a les diferències de gènere, i il·lustraven diferències només en alguna dimensió de les actituds vers la sexualitat.

Patton i Mannison (1995) van indicar que cal una redefinició addicional de la mesura. Tot i que els primers dos factors es poden utilitzar com a mesures independents, acceptar la complexitat multidimensional de les actituds vers la sexualitat suggereix que cal un major refinament sense renunciar a incloure un ampli rang de contingut.

Referències

- Burt, M. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 217-230.
- Deitz, S. R., Blackwell, K. T., Daley, P. C., & Bentley, B.J. (1982). Measurement of empathy toward rape victims and rapists. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 372-384.
- Dull, R. T., & Giacomassi, D. (1987). Demographic correlates of sexual and dating attitudes: A study of date rape. *Criminal Justice and Behavior*, 14, 175-193.
- Feild, H. S. (1978). Attitudes toward rape: A comparative analysis of police rapists, crisis counselors, and citizens. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 176-179.
- Giarusso, R., Johnson, P., Goodchild, J., & Zellman, G. (1979, April). *Adolescent cues and signals: Sexual assault*. Paper presented at the annual meeting of the Western Psychological Association, San Diego, CA.
- Greiger, I., & Ponterotto, J. G., (1988) Students' knowledge of AIDS and their attitudes toward gay men and lesbian women. *Journal of College Student Development*, 29, 415-422.
- Hall, E., Howard, J., & Boezio, S. (1986). Tolerance of rape: A sexist or antisocial attitude? *Psychology of Women Quarterly*, 10, 101-118.
- Herek, G. M. (1988). Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men. *The Journal of Sex Research*, 25, 451-477.
- Patton, W., & Mannison, M. (1993). Effects of a university subject on attitudes towards human sexuality. *Journal of Sex Education and Therapy*, 19, 93-107.
- Patton, W., & Mannison, M. (1994). Investigating attitudes towards sexuality: Two methodologies. *Journal of Sex Education and Therapy*, 20, 185-197.
- Patton, W., & Mannison, M. (1995). Sexuality attitudes: A review of the literature and refinement of a measure. *Journal of Sex Education and Therapy*, 21, 268-295.
- Spence, J. T., Helmreich, R. & Stapp, J. (1973). A short version of The Attitudes Toward Women Scale. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 2, 219-220.

Inventari Revisat d'Actituds vers la Sexualitat

Edat: _____ Sexe: H D (encercla la correcta)

Centre: _____

Estudis pare: _____ Estudis Mare: _____

Aquest full s'interessa per les teves actituds vers un cert nombre de temes sexuals. Si et plau, dóna-hi francament les teves opinions tot marcant amb una creu una de les opcions següents:

CA Completament d'acord
A D'acord
MA Mitjanament d'acord
MD Mitjanament en desacord
D En desacord
CD Completament en desacord

	CA	A	MA	MD	D	CD
1. Hi ha algunes noies que només responen sexualment si s'utilitza una mica de força.	?	?	?	?	?	?
2. Les dones denuncien violacions falses per tal de cridar l'atenció.	?	?	?	?	?	?
3. Tenir relacions sexuals, per ex. els atletes, no els afecta l'energia ni la concentració.	?	?	?	?	?	?
4. La decisió d'avortar d'una dona és un motiu suficient per fer-ho.	?	?	?	?	?	?
5. Sovint una noia farà veure que no que no vol tenir relacions perquè no vol semblar fresca, però en realitat espera que el noi la forci.	?	?	?	?	?	?
6. En la majoria de violacions, la dona ja té mala reputació.	?	?	?	?	?	?
7. S'hauria d'encoratjar la canalla a acceptar la pràctica de la masturbació.	?	?	?	?	?	?
8. L'accés fàcil a l'avortament probablement farà que la gent es preocupi menys i tingui menys cura.	?	?	?	?	?	?
9. No hi ha res dolent en dir unes paraules dolces per aconseguir el que vols.	?	?	?	?	?	?
10. No es pot forçar una dona a tenir relacions contra la seva voluntat.	?	?	?	?	?	?
11. L'objectiu principal de les relacions sexuals hauria de ser tenir fills.	?	?	?	?	?	?
12. La inaccessibilitat sexual de la parella d'un home és una causa comú d'abús sexual infantil a casa.	?	?	?	?	?	?
13. No està bé que un home pressioni demanant més sexe ni si creu que la noia l'ha deixat excitat.	?	?	?	?	?	?
14. Els homes normals poden ser violadors.	?	?	?	?	?	?
15. S'hauria d'ignorar la canalla si se'ls troba jugant a "metges i infermeres" o a altres jocs d'exploració sexual.	?	?	?	?	?	?

	CA	A	MA	MD	D	CD
16. No fa mal que la canalla juguïn una mica al sexe amb els seus parents més grans.	?	?	?	?	?	?
17. Si la parella estan sortint de fa temps, és natural que el noi la pressioni per tenir sexe.	?	?	?	?	?	?
18. Les dones violades normalment tenen una mica de culpa pel que els ha passat.	?	?	?	?	?	?
19. La gent gran que estan en residències haurien de tenir tot l'accés sexual que desitgin.	?	?	?	?	?	?
20. Els contraceptius haurien de ser fàcilment disponibles pels adolescents.	?	?	?	?	?	?
21. Ni que el noi s'exciti sexualment, no està bé que utilitzi la força.	?	?	?	?	?	?
22. Normalment la violació està planejada i premeditada.	?	?	?	?	?	?
23. La masturbació és una activitat sexual normal al llarg de tota la vida.	?	?	?	?	?	?
24. Les dones haurien de rebre un tractament preferencial des d'ara mateix per compensar per les discriminacions passades.	?	?	?	?	?	?
25. Si un home es gasta molts diners amb una dona, té dret a esperar alguns favors sexuals.	?	?	?	?	?	?
26. Forçar una dona a tenir relacions quan no vol és violació.	?	?	?	?	?	?
27. Una dona que iniciï una trobada sexual probablement té relacions amb qualsevol.	?	?	?	?	?	?
28. Si et xiulen pel carrer és que et fan un compliment.	?	?	?	?	?	?
29. No pots culpar un noi de no escoltar si la noia canvia de pensament en el darrer moment.	?	?	?	?	?	?
30. No hi ha cap dona que alimenti el secret desig de ser Violada.	?	?	?	?	?	?
31. L'educació sexual porta probablement a l'experimentació i a un augment de l'activitat sexual.	?	?	?	?	?	?
32. Una dona beguda és molt pitjor que un home.	?	?	?	?	?	?
33. Una noia hauria de cedir a les demandes d'un noi per no ferir-li els sentiments.	?	?	?	?	?	?
34. La violació no té res a veure amb un desig incontrolable de sexe.	?	?	?	?	?	?
35. L'homosexualitat femenina o masculina és una amenaça per moltes institucions de la societat.	?	?	?	?	?	?
36. Si hi ha normes sobre el càstig corporal a les escoles, tant s'haurien d'aplicar als nois com a les noies	?	?	?	?	?	?
37. Si una noia s'engresca en el contacte amb un noi, i les coses se ls escapen de les mans, és culpa seva si el noi la força a tenir relacions.	?	?	?	?	?	?
38. Una dona que afirma que ha estat violada per un home sap que se la pot descriure com "una dona que després va canviar de pensament".	?	?	?	?	?	?
39. La majoria d'adults que contrauen la SIDA reben força el que es mereixen.	?	?	?	?	?	?
40. No s'hauria de permetre que cap entitat rebutgés una afiliació, hi posés terminis, o la condicionés, en funció del sexe.	?	?	?	?	?	?